T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CARİ AÇIK SORUNUNA İTHAL İKAMESİ ODAKLI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

HAZIRLAYAN

YAĞMUR İPEK

1168231108

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MUSTAFA HATİPLER

EDİRNE- 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CARİ AÇIK SORUNUNA İTHAL İKAMESİ ODAKLI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

HAZIRLAYAN

YAĞMUR İPEK

1168231108

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MUSTAFA HATİPLER

EDİRNE- 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

...BANKACILIK..... ANABİLİM DALI

.BANKACILIK.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yağmur İPEK..... tarafından hazırlanan

Cari Açık Sorununa İthal İkamesi Odaklı Çözüm Önerileri

Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 13.09.2019..... günü saat .....11.00..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *Kabul Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof.Dr. Göktuğ Sönmezler	Kabul Edilmesine	
Prof.Dr. Murat Çetin	Kabul Edilmesine	
Doç.Dr. Mustafa Hatipoğlu (Danışman)	Kabul Edilmesine	

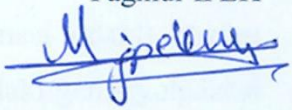
* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

25 / 09 / 2019

Yağmur İPEK

Tezin Adı: Cari Açık Sorununa İthal İkamesi Odaklı Çözüm Önerileri
Hazırlayan: Yağmur İPEK

ÖZET

Ülkemizde genel olarak ekonomi konusu çok fazla dikkat çeken ve araştırmaya açık bir konu olarak gündeme gelmektedir. Bir ülkedeki ekonomi durumu o ülkenin gelişmişlik düzeyini, eğitim durumunu, dış ülkeler ile ilişkisini ve huzur ve refahına etki etmektedir.

Ekonomi konusu ile ilgili olarak en fazla üzerinde durulan konu cari açık problemi olarak ifade edilmektedir. Cari açık sorununu alt edebilmek için yapılan çalışmalar ve cari açık oluşumuna etki edene faktörler ile ilgili literatürde çok fazla çalışma olduğu gözlemlenmektedir. Bu çalışmada genel olarak cari açık sorunu ve çözümleri üzerinde durulmuştur.

Buradan hareketle tez kapsamında, ödemeler dengesi ve bilançosu, dış ticaret dengesi, hizmetler dengesi, yatırım gelirleri dengesi, cari transferler dengesi, sermaye finans hesabı, resmi rezerv hesabı, cari açığın tanımı, ithalat ihracat ilişkisi, enerji fiyatları, dış ticaret açığı, ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme ile ilgili cari açık, ekonomik kalkınma ve cari açık arasındaki farklar, dış ülkeler ve ülkemizdeki cari açık problemi, cari açık sorununa ithal ikamesi odaklı çözüm önerileri konularına değinilmiştir. Bu çalışma, cari açık konusundaki geniş yelpazesi sebebiyle yapılacak benzer çalışmalara ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cari Açık, İthalat, İhracat, İthal İkamesi

Name of Thesis: Import Substitute Focused Solutions to Current Account Deficit
Prepared by: Yağmur İPEK

ABSTRACT

In our country economical topics are the most remarkable and coming into the question about it. A country's economical situation determines the country's development, educational status, relationship with foreign countries also wealth and welfare.

Mostly, economics emphasizes current account deficit problem. It'sobserved that there are lots of studies in the literature about examinations to defeat the problem of current account deficit and the factors that causes current account deficit. In this study, generally the problem of current account deficit and the solutions about the current account deficits were analyzed.

As it seems the wholethesis suggests a type of resolution about balance of payments, foreign tradebalance, service balance, investment income balance, current transfers balance, capital finance account, official reserve account, definition of current account deficit, import-export relationship, energy prices, foreign trade deficit, differences between economic development and current account deficit problem, foreign countries and current account deficit problem in our country were examined with the help of import substitution. This study will highlight the next studies in a wide range due to research about current account deficit.

Keywords: Current Account Deficit, Import, Export, Import Substitution

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Çalışma kapsamında, cari açık kavramının oluşumu diğer ekonomik faktörler ile arasındaki ilişki, ülke ekonomisinde neden olduğu olumsuz değişimler ve cari açığın ortadan kaldırılması için alınabilecek önlemlerin yanı sıra ithal ikamesi temelinde izlenebilecek yollar araştırılmıştır.

Tez çalışmam süresince ilgi ve desteğini benden esirgemeyen, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı şekillendirmemi sağlayan tez danışmanım sayın hocam Doç. Dr. Mustafa HATİPLER'e teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

Yağmur İPEK

Eylül-2019

İÇİNDEKİLER

CARİ AÇIK SORUNUNA İTHAL İKAMESİ ODAKLI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ----------I

ABSTRACT ---------- iv

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR ---------- v

İÇİNDEKİLER ---------- vi

TABLOLAR LİSTESİ ----------ixi

GRAFİKLER LİSTESİ ---------- xi

KISALTMALAR LİSTESİ ---------- xi

GİRİŞ ---------- 1

I. BÖLÜM---------- 5

TANIM KAPSAMLARIYLA ÖDEMELER DENGESİ---------- 5

1.1.Tanım ve Kapsam----------5

1.2. Ödemeler Dengesi Bilançosu Hesap Grupları----------5

1.2.1. Cari İşlemler Hesabı ----------10

1.2.1.1. Dış Ticaret Dengesi ----------12

1.2.1.2. Hizmetler Dengesi----------13

1.2.1.3.Yatırım Gelirleri Dengesi ----------14

1.2.1.4. Cari Transferler Dengesi----------16

1.2.2. Sermaye ve Finans Hesabı----------17

1.2.3. Resmi Rezervler Hesabı----------18

1.2.4. Net Hata ve Noksan Hesabı ----------19

II. BÖLÜM----------22

EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ VE ÖRNEKLERİYLE ----------22

CARİ AÇIK ----------22

2.1. Tanım ve Kavramsal Anlamıyla Cari Açık ---------- 22

2.2. Cari İşlemler Dengesinin Belirleyicileri İle Cari Açık Oluşumu ---------- 24
2.2.1 İthalat – İhracat Dengesi ----------28
2.2.2 Yatırım – Tasarruf Dengesi ----------29
2.2.3. Kamu Harcamaları----------30
2.2.4. Enerji Fiyatları----------31
2.3. Dış Ticaret Açığı Nedir ve Nasıl Ortaya Çıkar? ---------- 32
2.4. Dış Ticaret Açığı ve Cari Açık Arasındaki İlişki ---------- 32
2.5.Cari Açık ve Ekonomik Kalkınma ile Ekonomik Büyüme---------- 34
2.5.1. Ekonomik Kalkınma ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Farklılıklar ----------37
2.5.2. Ekonomik Kalkınma, Ekonomik Büyüme ve Arasındaki Farklılıklar ----------38
2.6. Ekonomik Kalkınma ve Ekonomik Büyümeile Cari Açık İlişkisi---------- 39
2.7. Ekonomik Kalkınma ve Ekonomik Büyüme İle Cari Açık İlişkisi---------- 41
2.8.Küresel Bazda Seçilmiş Ülkeler Mevcut Cari Açık İncelemeleri---------- 42
2.8.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Cari Açık ----------43
2.8.2. İngiltere'de Cari Açık----------43
2.8.3. Fransa'da Cari Açık ----------43
2.8.4. Kanada'da Cari Açık----------44
2.9.Türkiye'de Cari Açığın Oluşumu Ve Tarihsel Gelişimi---------- 45
2.9.1. Osmanlı Devleti Dönemi Cari Açık Kavramının Ortaya Çıkışı ----------45
2.9.2. Cumhuriyet Dönemi Ekonomi Politikaları İle Cari İşlemler Dengesi ----------46
2.9.2.1. Cumhuriyet Dönemi Ekonomi Politikaları İle Cari İşlemler Dengesi (1923-1979)---47
2.9.2.2. 24 Ocak 1980 Kararları ve Türkiye'ye Dış Ticaret Penceresinden Bakış ----------48
2.9.3.3. 1990-2017 Yılları Arası Türkiye'de İthalat ve İhracat ile Cari Denge Durum ---------49

III. BÖLÜM ----------51
CARİ AÇIK SORUNUNA YAKLAŞIMLAR İLE----------51
İTHAL İKAMECİ POLİTİKA ----------51
3.1. Dönemler Arası Yaklaşım Modeli---------- 51
3.2. Madde Tüketimin Dönemler Arası İkamesi Yaklaşımı ---------- 51
3.3. Esneklikler Yaklaşımı---------- 54
3.4. Toplam Harcama Yaklaşımı---------- 55
3.5. Mundell – Fleming Modeli---------- 56
3.6. İthal İkamesi Nedir?---------- 59
3.7. İthal İkameci Politika Uygulama Yöntemleri ---------- 60
3.8. İthal İkameci Politika Uygulanarak Başarı Sağlanan Ülke Örnekleri ---------- 61
3.9. Türkiye'de Uygulanan İthal İkameci Birikim Modeli (1923-1980)---------- 61

IV. BÖLÜM---------- **63**

CARİ AÇIK SORUNUNA İTHAL İKAMESİ ODAKLI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
---------- **63**

4.1. Cari Açık Finansmanı Nasıl Sağlanır? ---------- **63**

4.2. İthal İkameci Sanayileşme ---------- **63**

4.3. Cari Açık Sorununa İthal İkameci Yaklaşım Çerçevesinde Alınması Gereken Önlemler ---------- **64**

SONUÇ ---------- **66**

KAYNAKÇA ---------- **68**

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ödemeler bilançosu……8

Tablo 2:Türkiye'nin cari açık genel durumu…….10

Tablo 3:Cari işlem hesabı……...11

Tablo 4:Türkiye'nin dış ticaret durumu 2015-2019……25

Tablo 5: Türkiye'nin dış ticaret durumu 1923-1929……...49

Tablo 6:Türkiye'nin dış ticaret durumu 1929-2018……51

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Sabit Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Maliye Politikası Uygulaması...56

Grafik 2. Sabit Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Para Politikası Uygulaması.....57

Grafik 3. Esnek Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Maliye Politikası Uygulaması.57

Grafik 4. Esnek Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Para Politikası Uygulaması.....58

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti

CETA: Comprehensive Economic and TradeAgreement

GEGP: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

GOÜ: Gelişmekte Olan Ülkeler

GS-SCAD: SustainableCurrentAccountDeficit

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

GS-SCAD: SustainableCurrentAccountDeficit

HLM: Harberger – LaursenMetzle

IMF: InternationalMonetaryFund

KDV: Katma Değer Vergisi

MINT: Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye

OPEC: Organization Of PetroleumExporting Countries

TL: Türk Lirası

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

USD: UnitedStatesDollar

VAR: VectorAutoregressive

GİRİŞ

Son zamanlarda ülkemizde üzerinde konuşulan en önemli ekonomik problem cari açık olarak ifade edilmektedir. Makroekonomik dengenin korunabilmesi ve ülkedeki ödemeler dengesinin sabit tutulabilmesi için cari açık kavramının iyi bir şekilde anlaşılması gerekmektedir. Cari açık sorununun üstesinden gelebilmek için yapılacak hareketler üzerinde çalışılmalıdır. Ekonomide genel olarak cari açık kavramı ile ilişkilendirilen bir takım kavramlar mevcuttur. Ülkemizin diğer ülkelerle olan dış ticaret durumu, ithalat ihracat oranı ülke ekonomisi bakımından önem taşımaktadır.

Cari açık sorununun ortaya çıkarılması ve çözülebilmesi için bir takım hesaplamalar yapılmaktadır. Cari transfer hesabı, genel olarak iktisatçılar tarafından yapılan bir hesaplama olarak bilinmektedir. Sermayeye göre kazanımda ticarette en önemli kıstaslardan birisi olarak ifade edilmektedir.

Ülkemiz diğer ülkeler ile birçok alanda ithalat ve ihracat yapmaktadır. Bu oranda belli bir dengesizliğe düşüldüğünde cari açık sorunu ve ekonomik problemler meydana gelmektedir. Bu bakımdan ülkemiz genelinde yapılan ithalatın ve ihracat oranın birbirini geçmemesi gerekmektedir. Bu bakımdan ekonomistlerin üzerinde en fazla durduğu konu, ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme ile cari açık kavramı olarak ifade edilmektedir. Ülkemizdeki borçların ödenmesi, cari açığın kapatılması ve ülkemizin refah seviyesine ulaştırılması için bu araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Ülkemizde meydana gelen ekonomik sorunlar, üretimin yeteri kadar yapılamamasından kaynaklanmaktadır. İnsanlar tarım alanlarını terk etmişlerdir. Birçok bölgede tarım alanları imar yasası kapsamına girerek bina yapımına ve kentleşmeye doğru yol almıştır. Bu durumda tarım yapmayan insan sayısı çoğalmıştır. İnsanlar belli bir ücret karşılığı şehirlerde hizmet ve sanayi sektöründe çalışmaya başlamışlardır. Bu durum ülkemizde narenciye, tütün, zeytin, pamuk gibi

gelir seviyesi yüksek tarımsal aktivitelerden elde edilecek üretim düzeylerini düşürmüştür. Benzer şekilde ülkemizde meydana gelen ithalat ihracat dengesizlikleri, fabrikaların ekonomik krizden dolayı kapatılması, işsizlik, ülkede meydana gelen siyasi olaylar ve benzer sebeplerden turizm sektörünün sekteye uğraması cari açık sorunlarını meydana getirmektedir. Ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta, cari açık sorunu yalnızca ülkemizde var olan bir problem değildir. Dış ülkeler de cari açık problemleri ile mücadele etmektedirler. Tezin ilerleyen kısımlarında cari açık sorununun dış ülkelerdeki durumundan da söz edilecektir.

Ülkelerin ekonomileri genel olarak bünyelerinde meydana getirdikleri genel kar oranı, hâsılat, gelir ve gider durumu ile belirlenmektedir. Buradan yola çıkılarak ülkenin ekonomik durumunun belirlenmesi ve olumlu yönde adımlar atılabilmesi için öncelikle cari açık oranını, hizmetler dengesini ve mal hizmetini gözetilmesi gerekmektedir.

Bundan sonraki aşamada ise cari açığın durumuna göre bu açığı kapatma amaçlı çalışmalar yapılmalıdır. Ülkemizde cari açık son zamanlarda daha da popüler hale gelen bir konudur. Bunun nedeni ülkemizin günden güne göç almakta oluşu ve üretim seviyesinin azalmasıdır. İnsanların tekstil, gıda, sanayi vb. ihtiyaçları karşılanması için dış ülkelere bağlılık oranları son derece artış göstermektedir. Bu durum doğrudan ülkemizin ekonomik durumunu ve refah düzeyini olumsuz etkilemektedir.

Cari açık problemi ile ilgili ekonomi bilimciler, ülkedeki ithalat ihracat dengesini, cari açık hesaplama skalasını ve finanslar dengesini incelemektedir. Bu çalışmalar doğrultusunda cari açık problemi ile ilgili neler yapılabileceği ile ilgili bildirimler gerçekleştirmektedirler.

Dünyanın birçok yerinde ülkeler kendi ekonomilerini belli bir seviyenin üzerine çıkartabilmek için benzer çalışmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmalar insanların ekonomik düzeyleri iyi, daha iyi şartlarda çalışan ve daha huzurlu olmaları için

yapılmaktadır. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini ve refah seviyesini belirleyen etmenlerden bir tanesi de ekonomidir. Ekonomisi iyi olan ülke güçlü ülke olarak bilinmektedir. Ekonomisi zayıf olan ülke ise diğer dış ülkelerin sömürgesine girmeye mahkûmdur. Burada bulunan insanlar maddi ve manevi anlamda mutsuz olurlar ve ülkeden göçler başlar bu göçlerin başlaması ülkenin daha da zayıflamasına neden olmaktadır. Tüm bu sebeplerden dolayı cari açık sorununa bir çözüm bulunması gerekmektedir.

Literatür taramaları incelendiğinde bazı çalışmalarda ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme konularının ayrı ayrı işlendiği görülmektedir. Geniş kapsamlı araştırma yapıldığında ekonomik büyüme ve kalkınma kavramlarının birbirinden tamamen bağımsız olduğu gözlemlenmektedir.

Çalışmamızda ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme arasındaki farkların anlatılmasının yanı sıra ekonomik kalkınma ve büyüme ile ilgili cari açık konusuna değinilmiştir. Yapılan çalışmalar kapsamında amaç, cari açık sorununa ithal ikamesi odaklı çözüm önerilerinin sunulmasıdır. Ülkemizde ekonomi alanında çok fazla çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmaların ortak hedefi ülkemizdeki cari açık sorununu anlamak ve bu sorununun ortadan kalkması için çözüm önerileri sunmak, ülkemizdeki ticaret dengesinin sabit kalmasını sağlamak, diğer ülkeler ile ülkemizin cari açık sorununa çözüm getirmek olarak ifade edilmektedir.

Bu çalışma ile teknolojik gelişmelerin üretim alanında yoğun kullanılmaması, üretim maliyetlerinin yüksek olması gibi nedenler ile azalan üretim miktarı sonucunda, artış gösteren ithalat ve ülkemizin ekonomik sorunlarının temelinde yer alan cari açık konusunda ithal ikamesi baz alınarak uygulanabilir çözüm önerileri üretimi amaçlanmaktadır.

Küresel bazda ülkelerin dış ticaret dengesini koruma ve cari açık sorununa uyguladıkları ekonomik politikaların teknolojik gelişmelerin üretim faktörlerine uygulanma yöntemlerini, geçmişten bugüne, savaşlar ekonomik krizler gibi ülke

ekonomisinin dış ticaret dengesine etki eden etmenler ve uygulanan ekonomik reformların incelenmesi ile cari açık sorununa ithal ikamesi odaklı yeni çözüm önerileri geliştirilmesi, ülke ekonomisinde kalkınma sağlanması hususunda önemli role sahiptir.

Bu çalışma cari açık sorununa ithal ikame bazında çözümler getirilmesi hedefli yapılmıştır. Çalışmamız, veri sonuçlarının elde edilmesi ve yorumlanması bakımından nitel olması bakımından (literatür bilgileri ve kamuoyu haberleri) sınırlandırılmıştır.

I. BÖLÜM
TANIM KAPSAMLARIYLA ÖDEMELER DENGESİ

1.1.Tanım ve Kapsam

Ödemeler dengesi, genel olarak devletin bir senelik zaman aralığında, ülkede bulunan taşınamaz malları bulunan kişilerle, dünya genelinde diğer ülkelerin ekonomik durumlarını ve ekonomik durumları ile ilgili istatistiksel hesaplamalarını ifade etmektedir. Ödemeler dengesini aşağıdaki maddeler ile ifade etmek daha doğru olacaktır (Açıkgöz ve Akçağlayan, 2014: 83-97).

- Mal ve Hizmet Dengesi
- Cari transferler

FİNANSAL YATIRIMLAR

- Diğer Yatırımlar
- Finans Hesapları
- Portföy Yatırımları
- Rezerv Varlıkları
- Finansal Türevler
- Sermaye Hesabı
- Doğrudan Yatırımlar

1.2. Ödemeler Dengesi Bilançosu Hesap Grupları

Ödemeler dengesi, genel anlamıyla değerlendirildiğinde, bir ekonomide yer alan kurumların (bankalar, Merkez Bankası, Dünya Bankası) farklı ekonomilerde

yerleşik bireyler ile belli bir zaman aralığında yapmış oldukları ekonomik faaliyetlerin sistematik kayıtlarını oluşturabilmek için hazırlanan raporlar olarak bilinmektedir. Ödemeler dengesi konusu ile ilgili olarak yer verilen kelimelerden en önemlisi olan "Ekonomi" kelimesi bir hükümet aracılığı ile idaresi gerçekleştirilen coğrafi bölge olarak tanımlanmaktadır. “Ekonomik İşlem” para ile ölçümü yapılabilen herhangi bir öğenin ülke kapsamındaki kişi ve kurumlarla, ülke haricindeki kişi ve kurumlar arasındaki değişimi gerçekleştiren faaliyetler olarak ifade edilmektedir. Ekonomik faaliyetler; Mal, hizmet ve gelirle ilgili aktiviteleri kapsamaktadır. Ekonomide yerleşik kurumlardan diğer bir ekonomide yerleşik kurumlara karşılık olmadan olarak gerçek veya finansal kaynakların sağlandığı aktarım durumlarını da içermektedir (Dağ, 2014).

Uluslararası ekonomik etkinlikler sonucunda, genel olarak parasal bir ödeme durumu bulunmaktadır. Mal, hizmet ve etken ihraç eden ülkeye döviz girişi oluşmaktadır, ithal eden ülkeden ise, döviz çıkışı söz konusu olmaktadır. Ancak, bazı ekonomik aktivitelerle beraber, döviz girişi ve çıkışının söz konusu olmadığı durumlar da oluşabilmektedir. Özel ihracat ve bağlı ticaret gibi çeşitli dış ticaret rejimleri içeriği ile ilgili olarak yapılan dış ticaret faaliyetleri, hibe, gıda yardımı v.b. ekonomik aktiviteleri kapsamaktadır. Bu nedenle parasal karşılığı bulunmayan bazı dış ekonomik aktiviteler de ödemeler çerçevesinde yer almaktadır. "Yerleşiklik" kelimesi ile bir ekonomide bir dönemden fazla süre zarfında ile devamlı olarak yaşantı gösteren realist bireyler ile ekonomide etkinlik gösteren bireyler yer almaktadır (Eğilmez, 2013).

Uluslararası ekonomik ilişkiler konusunda ülkede yerleşik olma durumu ile yurttaşlığın aynı anlama gelmediği bilinmektedir. Farklı bir ülkenin bireyi olmasalar da genel olarak kişiler, sürekli olarak oturdukları veya işlerini yapabildikleri ülkede yerleşik hale gelmiş olarak tanımlanmaktadırlar. Yerleşik kelimesi ile ekonomide bir seneden daha uzun bir dönem etkinlik göstermiş, ekonomide etkinliği bulunan kişi ve kurumlar şeklinde ifade edilmektedir. Bu kavram genel olarak o ülkenin yurttaşı olma kelimesinden farklı bir şekilde, yalnızca o ülkede oturma ya da ekonomik

etkinlikte bulunma kavramı olarak açıklanmaktadır. Ülke genelinde geçici olarak bulunan turistler, o ülkede yerleşik olarak değerlendirilmezler, bu kişilerin gezide oldukları ülkede yaptıkları harcamalar, dış ekonomik işlem şeklinde kabul edilerek ilgili ülkenin ödemeler dengesine raporlandırılmaktadır. Aynı zamanda, başka ülkelerde çalışma yolu ile geçimini sağlayan ve birikimlerini ülkelerine yatıran kişilerin, vatandaş oldukları dikkate alınmadan, ülkeye bir döviz girişine sebep olmalarından dolayı, ödemeler dengesine kayıt yapılmaktadır (Charemza ve Deadman, 1993: 17-20).

Bir seneden daha uzun bir süreç içerisinde yabancı bir ülkede ikamet eden ve çalışma hayatı olan, diplomatlar v.b. kişiler de birikimlerini bulundukları ülkeden kazanmamaları nedeniyle, o ülkenin iç ekonomik faaliyeti seviyesinde değerlendirmezler. Bu kişilere kendi ülkelerinden gönderilen paraları, ülkeye bir döviz girişine sebep olması durumu için, dış ekonomik işlem olarak değerlendirilerek, ödemeler dengesine dâhil olduğu bilinmektedir. Örneğin Ankara'da devamlı olarak görevle yerleşim gösteren yabancı bir diplomatın bir yerden aldığı kullanım amaçlı ürün, Türkiye açısından bir ihracat işlemi olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde, ülkedeki uluslararası kurumlarda para kazanan bireylerde görev aldıkları ülke genelinde yabancı olarak isimlendirilirler. "Alacaklı İşlem" ve "Borçlu işlem" şeklinde ödemeler dengesine kayıt yapılan aktiviteler, ülkeye döviz giriş/çıkışına sebep olması şeklinde değerlendirilerek, borçlu ya da alacaklı faaliyetler olarak kayıt altına alınırlar. Ödemeler dengesi konusunda ana öğe, tüm faaliyetlerin eşit şekilde iki ayrı kaleme iki kayıt ile çift kayıt muhasebe sistemine uygun olarak kayıt edilmesini içermektedir (Aydoğuş, Çolak ve Lenger, 2012: 23).

Bu kayıt durumlarının pozitif (+) işaretle gösterimi yapılan alacak kayıt işlemi, diğeri ise negatif (-) olarak gösterilen borç kaydı olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle, çift kayıt muhasebede artılar alacak olarak değerlendirilirken eksiler borç olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda kayıtta bir alacak bir de borç durumu söz konusu olmaktadır. Ülkeye döviz girişini sağlayan mal-hizmet ihraç

durumu ve yabancı kişilerin ülkede menkul değer satın almaları gibi dış ekonomik faaliyetler, genel olarak alacaklı işlem biçiminde ödemeler dengesine kayıt yapıldığı görülmektedir. Ülkeden döviz çıkışına sebebiyet veren mal-hizmet ithali, yabancı tahvil ve hisse senedi alınması gibi işlemler ise borçlu işlemler şeklinde raporlandırılmaktadır. Yani, döviz çıkısına neden olan işlemler (-), döviz girişine neden olan işlemler ise (+) olarak kaydedilmektedirler. Her kısmın son bölümünde (+) ve (-) rakamların toplanmasından da ödemeler dengesinin o hesap grubunun açık veya fazla verip vermediği neticesi anlaşılmaktadır (Begg, Fischer ve Dornbush, 2010; 495).

Ödemeler bilançosu dört temel grupta incelenmektedir. Bunlar aşağıda ifade edilmektedir.

Tablo 1: Ödemeler Bilançosu

CARİ İŞLEMLER HESABI
İHRACAT
İTHALAT
MAL,HİZMET VE GELİR DENGESİ
CARİ TRANSFERLER
SERMAYE VE FİNANS HESABI
YURTDIŞINDA DOĞRUDAN YATIRIM
YURTİÇİNDE DOĞRUDAN YATIRIM
PORTFÖY HESABI (VARLIKLAR)
PORTFÖY HESABI (YÜKÜMLÜLÜKLER)
DİĞER YATIRIMLAR (VARLIKLAR)
DİĞER YATIRIMLAR (YÜKÜMLÜLÜKLER)
REZERV VARLIKLAR HESABI
RESMİ REZERVLER
ULUSLARARASI PARA FONU KREDİLERİ
NET HATA VE NOKSAN

Kaynak: Eğilmez, 2014: 1

Cari işlemler ile sermaye ve finans hesabına kayıt olan işlemler, ticaret hayatının sabit işlemleri olarak değerlendirilmektedir ve ödemeler dengesinde meydana gelen açık veya fazla, bu işlemler sebebiyle oluşmaktadır. Bu işlemler, otonom işlemler veya dengesizlik doğuran işlemler şeklinde adlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra resmi rezerv değişimleri, denkleştirici işlemleri oluşturmaktadır. Merkez bankasının bu tarz işlemlerle ilgilenmesi dış dünyayla etkileşim içinde olan mal, hizmet ve sermaye akışlarının otonom sonuçları ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Bu işlemler merkez bankasının döviz piyasasına yaptırımları biçiminde yansıtılmaktadır ve resmi döviz rezervlerinde yükselme veya azalmaya neden olmaktadır. Genel olarak resmi rezerv hesabına kaydı yapılan çizelgeler, bilânçoyu

dengede tutmak adına yapılan hamleler, döviz rezervleri konusunda yükselmeye veya azalmaya neden olduğu bilinmektedir (Çelik, 2011: 119-123).

1.2.1. Cari İşlemler Hesabı

Mal ithalatı ve toplam mal ihracatı konusu ile ilgili tüm durumlar ticaret dengesi şeklinde adlandırılmaktadır. Dış ticaret dengesinin kapsamı incelendiğinde bahsi geçen mal ihracatı, yabancı ülkelerden bir mali alacak hakkı meydana getirmesi sebebiyle, bilançoya (+) şeklinde yazılmaktadır. Mal ithalat durumu incelendiğinde ise, yabancı ülkelere alacak hakkı meydana getirmesi sebebiyle, bilançoya (-) biçiminde not edilmektedir. Bir sene içinde ülke içinde yapılan tüm ithalat ve ihracat durumlarının eksik ve fazla yönlerini ticaret dengesini inceleyerek yakalamak mümkün olarak gözükmektedir. Diğer bir ifade ile ithalat bilanço incelemesi eksi olması sebebiyle ticaret dengesi ihracatın (X), ithalattan (M) farkı olarak analiz edilmektedir (X-M). Bir yıl içerisinde yapılmış olan, ithalat ve ihracatın hepsi, (-) ise dış ticaret bilançosu dengesinin açık, (+) ise de fazla verdiği şeklinde ifadelendirilmektedir (Altunöz, 2014: 116-117).

Hizmet dengesinin tanımına inilecek olursa, mal ithalatı ve ihracatı dışında, ülke içerisinde bulunan yerleşiklerle yurtdışı bölgesinde yerleşik ekonomik birimler içerisindeki hizmet ticaretini kapsamaktadır. Hizmet ithal ve ihracına görünmez ticaret denildiğinde yapılan literatür taramalarında gözlemlenmiştir. Hizmet dengesi konusu ile ilgili olarak taşıma işi, eğitim, turizm, haberleşme, sanayi, tekstil, tarım bulunduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, yabancı bir bireyin Türkiye'de tatil yapması veya eğitim görmesi, bir malın diğer ülkelere Türk gemileriyle transfer edilmesi cari hesapta (+) pozitif şeklinde kayıt edilmektedir. Ancak, bir Türk'ün diğer bir ülkede eğitim alması veya tatil yapması, bir malın Türkiye'ye başka ülkenin gemileriyle transfer edilmesi cari hesapta (-) negatif şeklinde kayıt edilmektedir. Bu durum bir ülkenin ekonomi ve hizmet dengesini gözler önüne sermektedir (Edwars, 2001: 75-82).

Cari işlemler ile ilgili literatür tarandığında ise, son zamanlarda çok popüler olan konu cari aktarımlar olarak ifade edilmektedir. Cari aktarımlar, ekonomi konusuna mal, hizmet veya para giriş çıkışlarının gelişigüzel bir kaynak çıkışına ihtiyaç olmadan meydana gelmesi veya tersi yönünde ülke de mal-hizmet-varlık karşılık durumu olmadan başka ülkelere yaptıkları ödemeleri içermektedir. Karşılığı olmayan aktarım durumları veya tek yönlü aktarım şeklinde isimlendirilmektedir. Cari aktarımlarda bir ülkede bulunan tüm yaptırım hizmetleri ve transferler kayıt altına alınmaktadır. Cari işlemler sorun çözümlemesi yapılırken bu aktarımlara da göz atılmaktadır.

Tablo 2.Türkiye'de Cari Açık Genel Durumu

Yıllar	İhracat	İthalat	Cari Açık	İthal Karşılama
	Değer $	Değer $	Değer $	Oranı %
1923	50 790	86 872	- 36 082	58,5
1950	263 424	285 664	- 22 240	92,2
1973	1 317 083	2 086 216	- 769 133	63,1
2002	36 059 089	51 553 797	-15 494 708	69,9
			- 84 083	
2012	152 461 737	236 545 141	404	64,5
			- 56 088	
2016	142 529 584	198 618 235	651	71,8
			- 76 801	
2017*	156 996 381	233 797 921	540	67,2

Kaynak: TUİK, **(www.tuik.gov.tr)**

Türkiye' de yapılan herhangi bir karşılığı olmayan aktarım olayları (+) ve Türkiye'nin yaptığı karşılıksız olmayan aktarımlar (-) şeklinde işaretlenmelidir. Bu hesaplamalar genellikle, farklı ülke yerleşikleri kapsamında gerçekleştirilen karşılıksız ödemelerin kaydedildiği bir hesap şeklinde hem de özel aktarım olaylarını ülkedeki kişilerin çeşitli ülkedeki kişiye-kuruma bağış yapması ya da tam tersi olarak resmi aktarımları içermektedir. Ödemeler dengesi konusunun cari işlemler hesabı ile ilgili bulunan ticaret dengesi kalemi görünür ticaret adı şeklinde belirtilirken, çeşitli çizelgeler incelendiğinde görünmeyen kalemler dengesi biçiminde tanımlama

yapılmaktadır. Ekonomistler ticaret dengesi aracılığıyla ile görünmeyenler dengesinin hepsine cari hesap dengesi ismi ile ifade etmektedirler (Tunalı,2008: 163-177).

Tablo 3: Cari İşlemler Hesabı

A	**CARİ İŞLEMLER HESABI**	**- 48**
1.	İhracat (FOB)	163
2.	İthalat (FOB)	- 228
	Mal Dengesi	- 65
3.	Hizmetler Dengesi: Gelir	43
4.	Hizmetler Dengesi: Gider	- 20
	Mal ve Hizmet Dengesi	- 42
5.	Gelir Dengesi: Gelir	5
6.	Gelir Dengesi: Gider	- 12
	Mal, Hizmet ve Gelir Dengesi	- 49
7.	**Cari Transferler (Net)**	1

Kaynak: Tunalı, 2008: 17

Tablo incelendiğinde:

- Gelir ve hizmet dengeleri genel olarak pozitiftir.
- İhracat oranı ithalattan daha fazla olarak ifade edilmektedir ve bu nedenle ticaret dengesinde açık meydana gelmektedir.
- Karşılığı olmayan aktarımların sonucu pozitif olarak değerlendirilmektedir.

1.2.1.1. Dış Ticaret Dengesi

Gelişme yolunda olan ülkelerin yaşadıkları sorunların temelinde yapısal bozuklukların olduğu bilinen bir gerçektir. Yapısal bozukluklar dikkate alınmadığında ise ülke ekonomisinde geri dönüşümsüz problemler ve ekonomik krizlerin meydana geldiği bilinen bir gerçektir. Bu tip durumlarda ekonomide bir

gelişim olmamakta ve iktisatçılar ekonominin gelişmesine fayda sağlayamamaktadır (Yentürk, 2008).

Ülkemizdeki dış ticaret açığının gün geçtikçe fazlalaşması durumu genel olarak bir takım yapısal sorunları beraberinde getirmiştir. 1990 senesinde ülkemizin dış ticaret açığının yükseldiği ve bu duruma bağımlı olarak döviz ihtiyacının arttığı durumlara tarih şahitlik etmiştir, bu ihtiyaç halinin giderilmediği genel şartlarda ise döviz krizleri ile başlayan ekonomik krizlerin olduğu bilinmektedir. Literatür taramalarına ve Türkiye arşivlerine bakıldığı zaman Türkiye'nin ithalatı 1994 yılında verilmiş olan 5 Nisan Kararları ve Kasım 2000 ile Şubat 2001 Krizleri zaman aralığında gösterdiği dengesizlik durumu gözle görülür bir şekilde artış göstermiştir İhracat oranı ise devamlı olarak artmıştır (Umut, 2014: 1-13).

1.2.1.2. Hizmetler Dengesi

Cari işlemler hesabı konusunda farklı tanımlamalar ve ifadeler bulunmaktadır. Turizm yatırımları ve harcamaları, uluslararası meydana gelen tüm prim ve gelirler, direkt yapılan tüm yatırımlar ve farklı yatırımlardan oluşan gelir ve giderler gibi hizmet ihracatı ile ithalatına ilişkili olan gelir ve giderlerin kayıt altına alındığı hesap, görünmeyen kalemler dengesi ya da hizmetler dengesi hesabı biçiminde adlandırılmaktadır. Hizmet ithal ve ihracı, görünmez ticaret olarak ifadelendirilmektedir. Farklı yapılan ithalat ve ihracat hizmetleri cari işlemler konusunda görünmeyen bir cari işlemler hesabı skalasına kayıt edilmektedir. Ülkemizde yapılan tüm gelir gider ve yatırımlar kayıt altında tutulmaktadır. Daha sonra bu kayıtlardan yola çıkılarak cari işlemler hesapları yapılmaktadır. Hizmet dengesi hesabı konusu ile ilgili olarak gelir ve gider farkı ile ilgili, hizmetler dengesi ya da görünmeyen kalemler dengesi ifadeleri kullanılmaktadır (Şahin, Erem ve Mucuk, 2014: 5-9).

Hizmetler dengesi konusunda bulunan hizmet türleri teknoloji kapsamlarına göre farklı dallarda incelenmektedir. Bu hizmetler genel olarak, "bilgiyi içinde

bulunduran" ve "geleneksel" hizmet şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bilgi konulu hizmetler içerisinde; Bankacılık, Sigortacılık, Bilgi Teknolojisi, Danışmanlık, Müteahhitlik ve Teknik Hizmetler, Reklamcılık ve Dağıtım, Sağlık, Eğitim, Kamu Hizmetleri vb. yer almaktadır. Geleneksel hizmet sektörü kapsamında yer alan faaliyetler ise Taşımacılık, Sosyal Hizmetler, Turizm, Ticaret, şeklinde isimlendirilmektedir (Ulusoy ve Özarı, 2016: 67-70).

1.2.1.3.Yatırım Gelirleri Dengesi

Kamu içeriğinde yer alan kapalı ekonomi konusunda gelir, tüketim, yatırım ve kamu harcamalarından oluşmaktadır. Bu şekildeki ekonomilerde, üretimi yapılmış olan geliri harcamanın, tüketim (C), tasarruf (S) ve vergi ödemeleri (T) şeklinde farklı yolları bulunmaktadır. Kapalı ekonomide harcamanın, gelirden daha düşük olduğu bilinse de bu fark çok yüksek olamaz. Açık ekonomi konusunda geliri (Y); tüketim(C), yatırım(I), kamu harcamaları (G) ve net ihracat (X-M) meydana getirmektedir. Bu denklik durumunda X ihracatı, M ithalatı ifade etmektedir. Böylelikle: Y=C+I+G+(X-M) olur. Gelirin harcanması da: Y=C+S+T olarak yazılabilir. Her iki eşitlikten: S+T+M = I+G+X şeklinde denge gelir durumu söz konusu olmaktadır. Açık ekonomide ithalatın ihracattan fazla olması halinde, harcamalar yurt içi gelirden fazla miktarda olabilmektedir. Kamu bütçesinin denge halinde olduğu, yani G=T durumu olduğunda, özel kesimin tasarruflarını geçen yatırım olanakları, ihracatın üzerinde bir ithalat fazlasına sebebiyet verecektir ve planlar, yurtdışı borçlanma ile finanse edildiğinden, ödemeler dengesi açığı durumu ile ifade edilecektir (Zaidi ve Sezgin, 2012: 20-25).

Özel kesimin dengede olması halinde (I=S), hükümetin vergilerden fazla harcama planları ödemeler dengesi açık durumuna sebebiyet vermekte ve bu açık durumu finanse edildiği sürece bu plan hayata geçirilebilecektir. Ödemeler bilançosunun her an dengede olması söz konusu değildir. Bunun nedeni, ödemeler dengesini meydana getiren çizelgelerin sabit değil, dalgalı bir yapıya sahip olmasıdır. Bundan dolayı, ödemeler çizelgesinin çeşitli incelemeleri mevcuttur. Denge şeklinde

olmasının açıklaması ise genel olarak bir yıl boyunca ülkede meydana gelen otonom gelir ve gider durumlarından meydana gelmektedir. Dengeyi bozan etkenler ise aşağıda sırası ile verilmiştir (Yükseler, 2011).

1) Yapısal sorunlar: Yapısal sorunlar genel olarak enflasyon, ulusal paranın fazla oranda olması ile ifade edilmektedir. Yüksek kalkınma hızının hedeflenmesi, teknolojik gelişmelere adapte olunamaması, uluslararası rekabete uyumsuzluk yaşanmasından oluşan ekonomik verimlilik konusundaki düşüklük, ithalatla ilgili meydana gelen sanayileşme ve halkın ihtiyaçlarının ithal mallarının değişiklik göstermesi gibi belli başlı nedenler sıralandığı görülmektedir (Yurdakul ve Cevher, 2015: 92-100).

2) Ekonomik dengesizlik (dalgalanma): Ülke ekonomisinde oluşan bir dengesizlikten bahsediliyorsa eğer, genişleme dönemi içerisinde gelir ve harcama oranları yükselirken, fiyatlarda genel olarak artış olduğu gözlemlenmektedir. Bu koşullarda ise, döviz kurlarının baskılanması, yurtiçi malların ihtiyaç oranlarının düşüklük göstermesi, yurtdışı malların daha fazla rağbet görmesine neden olmaktadır; bu sebeple, ödemeler dengesinde bir açık durumu meydana gelmektedir. Ekonomik dengesizlik durumunun daralma sürecinde zıt yönlü gelişmesi olduğu rapor edilmektedir ve ödemeler dengesi düzeyi artmaktadır. Bu iki dönem içerisinde açık ve fazlalıkların eşit olması durumu ile ilgili ödemeler dengesi konusunda genel olarak dengesizlik meydana gelmektedir (Yılmaz ve Akıncı, 2011: 363-377).

3) Geçici öğeler: Denetimin haricinde yer alan, beklenmeyen biçimde oluşan öğeler şeklinde adlandırılmaktadır. Dengesizlik durumunu oluşturan bir takım koşulların ortadan kaldırılması halinde, dış denge konusundaki negatif durum da yok olmaktadır. Bir takım etkenlerin dış denge konusunda daha fazla etkili olduğu literatür taramalarında görülmektedir (Yalçınkaya, 2014: 201-224).

4) Spekülasyon etkeni: Spekülatif amaçlı, kısa vadede sermaye akım şekillerinin ülkeye girme durumu ülkenin ödemeler dengesini etkilemektedir (Yeldan, 2013: 20-22).

Ödemeler çizelgelerinde meydana gelen değişmelerin genel olarak dış açık ya da dış fazla biçiminde oluştuğu bilinmektedir. Ödemeler dengesinde açığın meydana gelmesi ile ilgili olarak, devletlerin, bu açıklık durumunu baskılayan veya açığı yok etmek için farklı yöntemler üreten bir ekonomik politikalar izledikleri bilinmektedir. Açıkların finansmanı tercih edildiği durumlarda ise, açıklığı bastıran yöntemlerden çok kaldıran yöntemlerin tercih edildiği bilinmektedir. Ancak, diğer ülkelerin rezervleri sınırlı olması nedeniyle ve dış borçlanmanın da sürekli olmayacağından ötürü, uzun süre kapsamında açıklıkların finansa dökülmesi ve yok edilmesine yönelik işlemler yapılmaktadır (Uygur, 2012).

1.2.1.4. Cari Transferler Dengesi

Tüm ülkelerin dış ülkelere mal satması ya da hizmet vermesi sonucunda kar veya zarar edilmesi ekonomide cari hesap olarak adlandırılmaktadır. Cari işlemler genellikle hizmet ve mal ticareti ile cari transfer dengesi olarak üç ana başlık altında incelenmektedir. Mal ticareti yapabilmek için öncelikle ithalat ve ihracat oranlarının sıkı bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Mal ihracat oranı, ülke geneline döviz kuru kazandırırken tüm bu işlemlerin kayıtları tutulmaktadır. Yabancıların yararına alacaklı durum oluşurken çizelgede pasif kayıt edilmektedir. Genel olarak ithalat ve ihracatın arasındaki fark durumu dış ticaret hakkında fikir vermektedir (Türkay, 2013: 5-8).

Cari hesaplamaların tümü borç ve alacakları konusu ile ilgili fark durumundan yapılmaktadır. Dış ticaret literatürde uluslararası işlemler ve hizmetler olarak ifade edilmektedir. Dış ticaret işlemleri ve cari işlemler dengesi özel kalem ve hükümet gözetiminde yapılması gerekmektedir (Tarhan, 2014).

1.2.2. Sermaye ve Finans Hesabı

Ödeme dengesi konusunda ikinci planda olan sermaye ve finans konusu, ülkenin dış ülkeler ile yaptığı alışverişle ilgili olarak sermaye ve finans çizelgelerinin tutulduğu bir skala olarak değerlendirilmektedir. Sermaye ve finans konusu ile ilgili, sermaye ve finans ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Sermaye konuları, ülkedeki yerleşiklerin diğer bir ülkede üretim tesisleri, bina satın almak gibi yapmış oldukları fiziki yatırımlarla yabancı tahvil, hisse senedi, hazine bonosu satın almaları ya da yabancı bankalarda mevduat hesabı açtırmaları sonucunda yabancı ülkelere gönderdikleri mali fonlardan oluşmaktadır (Işık ve Tünen,2012: 7-48).

Bir ülkenin mallarını dış bölgelere satması ve aynı zamanda yatırım yapması sermaye olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple ülke içerisinde taşınamazlar üzerine yapılan yatırımlar üzerinde bir alacak hakkı söz konusu olmaktadır. Ülkemizden herhangi bir nedenle sermayenin çıkması durumu ise mal ithali olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile ülkeden döviz çıkışına neden olan bütün işlemler, tüm ülkedeki yerleşiklerin faydasına hak oluşturduğundan borçlu işlemler şeklinde adlandırılmaktadır. Ödemeler çizelgesinin sermaye hareketleri dengesinin hepsinde alacaklı ve borçlu işlemlerinin toplamı genellikle, sermaye çizelgesi şeklinde ifade edilmiştir. Sermaye çizelgesinin borçlu bakiye halinde olması ve sermaye hesabındaki açık, diğer bir ifade ile ülkeye net sermaye girişi şeklinde tanımlanmaktadır (İnsel ve Kayıkçı, 2012: 43-50).

Tüm yatırım durumları, direkt yatırım, portföy yatırımları ve rezervler haricinde kalan diğer bütün sermaye hareketleriyle alakalı işlemleri içermektedir (TCMB, 2003). Ödemeler bilançosu ile ilgili olarak ayrı bir hesap şeklinde bulunan fakat Merkez Bankası'nın 26 Nisan 2002'de yapmış olduğu düzenleme ile ilgili sermaye ve finans hesabının alt 17 hesabı olarak bilançoda kaydedilmeye başlanan rezerv varlıklar hesabı, ülkenin para otoriteleri aracılığıyla ödemeler bilançosundaki dengesizliklerin direkt ya da dolaylı finansmanını sağlamak, para ve kur politikalarını desteklemek hedefiyle veya gelecek dönemdeki belirsizliklere ya da

acil durumlara karşı önlem olarak kullanıma hazır hale getirilen, uluslararası piyasalarca konvertibilitesi kabul görmüş dış varlıkları içermektedir (Göçer, 2013; 213-242).

Rezerv varlıklar, Uluslar arası Para Fonu (International Monetary Fund: IMF) önündeki varlıklar ve resmi rezervlerden meydana getirmektedir. Rezerv varlıklar hesabında bulunan resmi rezervler, merkez bankasının piyasaya engelleme adına yaptığı döviz alım ve satımı neticesinde, ülkenin resmi rezervlerindeki net değişikliği göstermektedir. Ödemeler bilançosu ile ilgili yaşanması beklenen herhangi bir dengesizlik durumu ile ilgili piyasa geneline müdahale edilerek ekonomik belirsizliklerin giderilmesi için, resmi rezervlerdeki net değişim dengesinin pozitif hale getirilmesi ekonominin gidişatı bakımından ve cari işlemler hesabı ile ilgili açığın kapatılması açısından önem arz etmektedir (Eşiyok, 2012: 58-66).

1.2.3. Resmi Rezervler Hesabı

Resmi rezervler konusu ile ilgili olarak, merkez bankalarının döviz piyasasına müdahalesi sonucu oluşan, ülkenin uluslararası rezervlerindeki değişmelerin kaydedildiği işlemler olarak ifade edilmektedir. Ülkenin uluslararası rezervleri döviz, IMF ve altın kaynaklarından meydana gelmektedir. Resmi rezervlerdeki düşmeye sebep olan Merkez Bankası döviz satışı gibi bir işlem, hesabın alacağına kayıt yapılırken, rezervlerdeki yükselişler borç kısmına işlenmektedir. Resmi rezervler hesabı ile ilgili işlemler, otonom gelir ve giderler arasında bir dengesizlik durumu neticesinde yapılan denkleştirici işlemler şeklinde gerçekleştirilmektedir. Geleneksel rezerv araçlarından birisi altın, hala birçok ülkenin dış rezervlerinin büyük kısmını oluşturmaktadır fakat uluslararası ödeme aracı rolü yok olmuştur. Sanayide kullanılması hedefiyle yapılan altın ihraç ve ithali, cari işlemler hesabına kaydedilirken, merkez bankalarının dış ödeme hedefiyle yaptığı altın ihraç ve ithali işlemleri, resmi rezervler hesabı konusunda yer almaktadır (Şahin, 2011: 50-54).

1.2.4. Net Hata ve Noksan Hesabı

Cari işlemler hesabı toplamı ile rezerv varlıklar dâhil sermaye ve finans hesapları toplamı, verilerin değişik kaynaklardan elde edilmesi, değerleme, ölçme ve kayıt zamanı farklılıkları gibi sebeplerden ötürü mutlak olarak birbirine eşit olmamaktadır. Meydana gelen bu fark, ters işaret ile kaydedilerek ödemeler dengesi eşitliğinin sağlanması, net hata ve noksan hesabı ile yapılmaktadır. Söz konusu farkların sonucunda oluşan durum, net hata ve noksan kaleminde "kalıntı" biçiminde ifade edilmektedir (Subaşat, 2010: 104).

Ödemeler bilançosu, ekonominin dış dünya ile bütün ilişki durumlarını barındıran ekonomik gösterge olarak ifade edilmektedir. Belli dönem içinde ekonomiyi yöneten kişilerin başarılı olup olmadıkları, ödemeler bilançosundaki rakamlardan anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, ekonominin gelecek dönemindeki durumu ile hükümetlerin uygulayabilecekleri politikalar konusu ile ilgili fikir vermektedir. Ödemeler bilançosunun fazla veya az olması, aynı zamanda alt hesaplardaki dengesizlik durumu milli ekonomi üzerinde önemli etkileri meydana getirmektedir (Göçer, 2013: 213-242).

Ekonomi konusu ile ilgili milli gelir, faiz oranları, istihdam seviyesi, dış borçlar, yatırımlar, ihtiyaç durumu, toplam harcamalar, kalkınma ya da büyüme hızı, enflasyon, tasarruflar, döviz kurları, rezervlerdeki değişmeler gibi temel makro ekonomik parametreleri değiştirmektedir. Ödemeler bilançosu ekonomiyi yönetim altına alan resmi kişi ve kurumlar aracılığıyla izlenmektedir. Açık oluşması ile ilgili açıkları kapatmaya yönelik politika uygulanmakta, fazla olması ile ilgili olarak tersi yönde politikalar hayata geçirilmektedir. Gelişme durumlarının farkına varıp önceden önlem almak, ekonomide meydana gelebilecek negatif gelişmeleri ortadan kaldırabilir. Bu sebeple ödemeler bilançosu, ekonomiyi yönetim altına alan hazine, maliye bakanlığı, devlet planlama teşkilatı, merkez bankası dış ticaret müsteşarlığı, gibi kuruluşlar aracılığı ile devamlı analiz edilmektedir. Örnek olarak, dış açıkların çok olduğu zamanlarda, ihtiyaç fazlalığı sebebiyle gelecek dönemde döviz kurlarının

artması beklenmektedir. Bunun önüne geçmek için merkez bankası piyasaya çeşitli işlemler uygulayarak döviz satışı yapmaktadır. Böylelikle, kurların fazla artması önlenmektedir (Peker ve Hakan, 2009: 3-23).

Firmalar gelecek dönemde döviz kurlarında oluşabilecek gelişmeler için ödemeler bilançosu kayıtlarına bakılmaktadır. Bu duruma göre fiyat belirlemesi gerçekleştirir ya da ithalat yapmaya karar vermektedirler. Dış yatırımcılar da yatırımlarının maliyetini ve getirisini tahmin etmek için ödemeler bilançosunu izlerler. Aynı zamanda, yabancı bir ülkenin ödemeler bilançosu analiz edilerek o ülkede yatırım yapma durumu sürmektedir (Özyıldız, 2015).

Dövizle ilgili olan işlemler yapacak tüm insanlar ve her firma ödemeler bilançosunu takip etmektedirler. Örnek olarak; döviz türünden taksitle ev, araba alacak olan kişiler gelecekte döviz kurlarının ne olacağı konusu ile ilgili düşünce sahibidir. Bankalar, döviz pozisyonlarını ayarlaması yapılabilir, döviz bazında krediler verimi yapar ve iştiraklerde yer alırken, döviz kurlarında oluşabilecek değişmeler konusunda tahminde bulunmaktadırlar (Milesi ve Razin, 1996: 67-73).

Ödemeler bilançosunun kayıt edilme süresi 1 senedir. Ödemeler bilançosu kayıtları yapılırken ülkede yerleşik olanlar ile dünyanın diğer yerlerinde yerleşik olanlar arasındaki ekonomik ilişkileri ve ödemeleri içermektedir. Ülke genelinde yerleşik olan mal ve hizmet ya da menkul kıymet ihraç olduğunda döviz girişleri gerçekleşmesi beklenmektedir. Mal alışverişleri, sermaye hareketleri ve karşılığındaki mali alışverişleri ekonomik olarak ifade edilmektedir (Kara ve Sarıkaya, 2013: 9-32).

Firmanın donanım olarak ülkeye geçici şekilde girişini yapıp, işlem yaptıktan sonra çıkarması karşılığında bir döviz akımı olmayacaktır. Ülkelerin genel olarak doğal afet yaşadıkları durumlarda birbirleri için yapmış oldukları yardım kampanyaları, hibe durumları, verdikleri hediyeler ya da dış bölgede yerleşmiş olan ülke vatandaşlarının ülkeye yaptıkları para transferleri, yurt dışında kazanılan para

yatırımının ülkemize yapılması ya da bu yatırımın ülkeden çıkışı sonucunda oluşan bir döviz akımından bahsedilmemektedir. Bir mal alışverişi karşılığı durumunda her zaman bir döviz akımı gerçekleşmemektedir, bazı durumlarda da mal ya da sermaye akım durumlarından bahsetmek mümkün gözükmektedir. Örnek olarak takas, kliring gibi karşılıklı ticaret sistemlerinin yer aldığı durumlarla ilgili olarak, bir ithalatın bir ihracata ya da bir ihracatın başka bir ithalata bağlanması söz konusu olmaktadır. Benzer şekilde ülkeye kısa vadeli sıcak para girişleri karşılığı ile ilgili olarak bir mal çıkışı gerçekleşmemektedir. Fakat tümü ödeme kayıtlarında tutulmaktadır (Şahin, 2011: 50-54).

.

II. BÖLÜM
EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ VE ÖRNEKLERİYLE CARİ AÇIK

2.1. Tanım ve Kavramsal Anlamıyla Cari Açık

Türkiye'nin ya da diğer ülkelerin ekonomik durumu, ithalat ve ihracat dengesi, diğer ülkeler ile ilgili olan mali ilişkileri, dış ödeme bilançosu veya dengesinden elde edilen istatistiksel veriler analiz edilmektedir. Bu istatistiksel tabloya bakıldığı zaman ülkenin mal, hizmet ve sermaye akımları gibi işlemler ve bu işlemler sonrasında dış dünyadan sağlamış olduğu döviz gelirlerinin, dış bölgeye yaptığı döviz giderlerine oranını, sonuç olarak ne kadar döviz açığı veya döviz fazlalığı olduğunu, açık oluştu ise nasıl finanse ettiğini gün yüzüne çıkarmaktadır. Tüm ülkenin dış ödemeler çizelgesi, denge veya dengesizlik, o ülke durumunun uluslararası ödeme gücündeki iyileşme veya bozulmaları ifade etmektedir, bundan dolayı çoğu zaman ülkelerin uluslararası düzeydeki ekonomik ve mali itibarının kanıtı olarak adlandırılmaktadır (Erdoğan ve Bozkurt, 2009: 135-172).

Literatür taramaları incelendiğinde ödemeler dengesi istatistiksel raporu; net hata ve noksan ve rezerv hareketleri, sermaye hareketleri dengesi cari işlemler dengesi, şeklinde dört farklı dalda incelendiği görülmektedir. Cari denge şeklinde de ifade edilen cari işlemler dengesi, ödemeler dengesi bilançosunun önemli ana hesaplarını oluşturmaktadır ve dış ticaretle meydana gelen ithalat ihracat açığı, hizmet alışverişi yatırım gelirlerinin tümü, dış ülkelere yapılan yatırımların tümü ve cari aktarımlar dengelerinin hepsinden meydana geldiği bilinmektedir (Şahin,2011: 50-54). Böylelikle, cari işlemler hesap durumunun olumlu sonuç vermesi ile ilgili olarak cari denge fazlası, tersi durumda ise cari denge açığı meydana gelmektedir. Diğer bir ifade ile mal ve hizmet ticareti ile net aktarımlardan oluşan gelirlerin bu hesaptaki ödemeleri karşılamaması durumu ile ilgili ülke, cari açık sorunu ile mücadele etmek zorunda kalmaktadır (Çak, 2013: 20-23).

Cari işlemlerin çok fazla tanımı yer almaktadır. Birinci olarak, cari işlemler ülke ekonomisinde tasarruf ve yatırım arasındaki fark şeklinde ifade edilmektedir. Eğer yatırımlar, tasarruf oranından daha fazla ise ülke bu durumda cari işlemler açığı yaşamaktadır ve onu aşağıya çekebilmek için tasarrufları yükseltmek gerekli olmaktadır. Bir sonraki cari açık, üretim ile toplam harcamaların genel farkı olarak ifade edilmektedir. Tüm harcama, toplam üretim oranından daha çok ise ülke o zaman cari işlemler açığı yaşayabilmektedir ve bu durumu indirgeyebilmek için toplam harcama oranlarını azaltmaları gerekmektedir. Bazı durumlarda ithalat, ihracat, etken ödemeleri ve aktarımlar toplamından daha çoksa devlet cari işlemler açığı yaşamakta ve bu durumu indirgemek adına farklı çalışmalar yapmaktadırlar (Corsetti, Pesenti ve Roubini 1998: 1211-1236).

Ülke ekonomisi incelendiğinde, tüm ihtiyaç durumunun potansiyel üretim konusunda eşitlik yakalaması ile beraber işgücü piyasasıyla ilgili tam istihdamın sağlanması gerekmektedir. Yani ülke dış gelir durumundan ne çok fazla oranda ne de düşük oranda harcama yapılmamaktadır. Diğer bir ifade ile tanımlanırsa dış bölgedeki varlık durumunun artması ya da azalması mümkün olmamaktadır. Yabancı olan kişilerde ülkedeki varlık durumlarını ele geçirme planları yapmamakta ve dış bölgedeki varlıklarını devamlı olarak arttırmamaktadırlar. Böylelikle cari açık konusunda iç ve dış dengenin korunması sağlanmaktadır (Begg, Fischer ve Dornbush, 2010: 46-50).

Dış ticaret kavramı incelendiğinde, literatür taramalarında, çeşitli kavramlarla karşılaşıldığı bilinmektedir. Literatürde olduğu kadar kamuoyunda da dış ticaret kavramına sık sık rastlanmaktadır. Kamuoyunda, cari işlemler dengesi bir ülkenin, meydana gelen döviz açığı ya da çokluğunu tanımlamak için önemli bir gösterge şeklinde ifade edilmektedir. Bunun nedeni, ülkenin makroekonomik durumunu ifadelendiren temek kavramın cari işlemler olmasından ileri gelmektedir. Cari işlemler hesabı ile ilgili değişiklikler, ekonominin genel durumu için sinyal olarak analiz edilmekte, bundan dolayı iktisadi karar durumlarının ve isteklerin ortaya çıkmasında belirteç olarak görev almaktadır. Diğer taraftan finansal kriz

tecrübeleri, cari açık / gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) rasyosunun öncü bir göstergesini takibini ortaya çıkarmaktadır (Bayraktutan ve Demirtaş, 2011: 1-28).

1980 dönemlerinde sermaye alışverişlerinin serbestleşmesi konusu ile ilgili engellerin yok olmasıyla birlikte, cari işlemler açığı kelimesi daha da popüler hale gelmiştir. Fazla oranda olan sermaye girişlerinin etki durumlarıyla ilgili olarak küresel cari hesap açığının yükselerek devam etmesi durumu ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve diğer çoğu ülkede ekonomik istikrarla ilgili tedirginliğe neden olmuştur. Fakat fazla oranda sermaye girişine paralellik göstererek, ülke ekonomisindeki yüksek cari açıkları finanse ederlerken bile açıkların kalite durumu ve devamlılığı hala daha tartışmaya açık bir konu olarak değerlendirilmektedir (Altunöz, 2014: 116-117).

2.2. Cari İşlemler Dengesinin Belirleyicileri İle Cari Açık Oluşumu

Ülke genelinin dış ödemeler bilançosundaki sabitlik ya da sabit olmama durumu, o ülkenin uluslararası ödeme gücüyle ilgili değişimleri ve bozulmaları ifade eder. Bu sebeple çoğu kez o ülkenin uluslararası alandaki ekonomik ve mali itibarının bir göstergesi şeklinde tanımlanmaktadır (Akçay ve Özler, 1998: 39-53).

Genel bağlamda incelendiğinde cari açık konusu ülkelerin ekonomi alanında karşılaştıkları ve mücadele ettikleri bir konudur. Genel olarak literatüre bakıldığında cari açık oluşan etki eden birçok faktör bulunmaktadır. Bir ülkenin dış ticaret ilişkisi yani ithalat ve ihracat arasındaki dengesizlik, cari açık oluşumuna en fazla etki eden etmenlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Cari açık oluşumunda ülkedeki üretimin azalması ile de ilişkili olduğu yargısına varılabilmektedir. Örnek olarak bir ülkede üretim bitmiş ve fabrikalar işleyecek ham maddeleri dışarıdan alacak hale gelmişse o ülkede devamlı olarak borç gözükmekte ve bu cari açık çizelgesine negatif olarak yansıtılmaktadır. Cari işlemlerin yapılması için tabii ki işinde uzman olan ekonomistler seçilmelidir ancak üretimin olmadığı ve turizm sektörünün gün

geçtikçe aşağıya çekildiği bir toplumda da cari açık yaşanması kaçınılmaz hale gelmektedir (Açıkgöz ve Akçağlayan, 2014: 83-97).

Ülkemizin geçmiş dönemleri incelendiğinde birçok maddi kayıplar ve problemlerin olduğu gözlemlenmektedir. Ancak aynı zamanda 2000'li yıllarda ülkemizde maddi anlamda belli yükselmelerin olduğu gerçeğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Benzer şekilde dış ülkelerin cari açık durumları incelendiğinde mal ve hizmet sektörlerinin cari açık çizelgelerinde belli yükselme ve alçalmaların zaman içinde yaşandığı bilinmektedir Bu açıdan diğer yabancı kaynaklarda da ülkemiz cari açık adı altında incelenmektedir. Ekonomi konusunda belli bir dengenin yakalanması gerekmektedir, ancak ülkemizin lehine yönde bir dengesizlik olması da beklenen bir durumdur. Örnek olarak, ülkemizin gelir düzeyi gider düzeyinden yüksek olarak hesaplanıyorsa ve cari açık gün geçtikçe kapanıyorsa bu durumda ülkemizde huzur ve refah seviyesi yükselmesi beklenecektir. Ancak ülkemizde bunun tam tersi bir durum oluşuyorsa yani ülkemizde gelir düzeyi gider düzeyinden düşükse o zaman cari açık oranı gün geçtikçe artmaktadır (Akdiş, Peker ve Görmüş, 2006).

Küreselleşmenin etkisi ile birlikte, ülke genelinde sermaye alışverişlerinde meydana gelen bir dengesizlik ile ilgili olarak ortaya çıkan cari açık problemi, ülkeler adına en önemli ve üzerinde fazlasıyla durulması gerekli olan bir konu olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni, cari işlemler dengesi konusunda krizlerle ilgili önemli bilgileri kapsaması ve açıklık durumunun fazlalığına istinaden uzun vadede meydana gelebilecek döviz kuru krizlerine sebebiyet vermesi beklenmektedir (Işık, 2013).

Meksika, Türkiye, Doğu Asya, Brezilya, Arjantin gibi gelişim döneminde olan ülkelerde çok fazla cari açık meydana gelmektedir. Bu cari açıklar finansal dengesizlikten ve döviz kurlarından meydana gelmektedir. Bu bakımdan analiz edildiğinde ülke genelinin cari hesap durumlarının ekonomik istikrarın sürdürülebilir olması açısından önemli olduğu rapor edilmektedir. Gelişmeye açık olan ve bu yolda

ilerleyen ülkelerin, cari denge hesaplarında büyük bozulmalar sonucunda ülkenin kriz içerisine girmesi aslında cari açıkların ekonomi açısından ne kadar önemli olduğunu da gözler önüne sermiştir. Cari işlemlerde meydana gelen açıklıkların giderilmesi noktasında tespit edici bir yapıda olan bu etkenlerin hangi noktadan sonra ülke için tehlike oluşturduğu uzmanlar tarafından tespit edilmelidir (Labonte'den aktaran Korkmaz, 2016).

Taramalar sonucu görülmektedir ki literatürde bulunan bazı araştırmacılar, ekonomiyi daha iyi seviyeye getirmek ve ülke içerisindeki cari açık sorununu kapatmak için genel olarak döviz kurlarını öne çıkarmaktadırlar. Ancak cari denge sorununun yalnızca döviz kuru kaynaklı olmadığı, aynı zamanda ekonomik yapısal sorunların mevcut bulunduğu ve bu sebeple Türkiye'nin cari açık sorununun sürdürülebilir olmaktan uzak olduğu da göz önüne alınmalıdır (Sönmezler, Akduğan ve Gündüz, 2017: 119).

Bunlara ek olarak ülkemizde gün geçtikçe nüfus oranı artmaktadır ve akabinde çok fazla ülkeden göç alındığı görülmektedir. Buna bağlı olarak ülkemizde üretim oranının arttırılması ve işsizlik sorununu önüne geçilmesi gerekmektedir (Kara ve Sarıkaya, 2013: 9-32).

Tablo 4: Türkiye'nin Dış Ticaret Durumu 2015-2019*

YIL	İHRACAT (TL)	İTHALAT (TL)
2015	391.461.317.800	562.315.556.543
2016	431.604.624.089	600.526.342.153
2017	573.858.078.628	852.983.356.042,
2018	814.434.188.363	1.052.812.945
2019	471.085.010.722	553.954.193.543

*2018 ve 2019 verileri geçicidir.

Kaynak:TUİK (www.tüik.gov.tr).

Türkiye ekonomisinin 5 yıllık dış ticaret durumunu aktaran tablo incelendiğinde görülmektedir ki ihracat, yıllara göre artış gösterse de ithalat miktarı da artış göstererek, ihracat miktarını aşmaktadır. 2019 yılı geçici verileri temel alındığında ise ithalat oranında düşüş gerçekleşmesine rağmen ihracat oranında da azalma görüldüğü için, dış ticaret bakımından olumsuz tablo devam etmektedir.

Subaşat (2010) çalışmasında "Sürdürülebilirlik" kavramı ile ilgili olarak borç olarak alınan kaynakların genel olarak geri ödenmesi konusu üzerinde durmuştur. Eğer ödünç alınan kaynaklar geri ödeme konusunda problem çıkmadan ödenecekse bu durum cari açık ve ekonomik durum ile ilgili sorun teşkil etmeyecektir. Bu şekilde meydana gelen cari açık genel olarak 1 yıl süreli cari açık olarak değerlendirilmektedir. Ancak tam tersi durumda kaynaklar verimsiz bir şekilde değerlendirilmişse eğer, cari açığın uzun yıllar sürmesi beklenmektedir. Bu durumda cari açık sürdürülemez olarak kayıt edilmektedir (Subaşat, 2010: 96).

Cari açığı konusunda tehlike durumlar birikerek, sorunlar çözüme ulaştırılmazsa ekonomik krizler meydana gelmektedir. Cari açığın sürdürülemez olduğu kararı verildikten sonra ülke genelinde ekonomik kriz uzun yıllar devam edebilir. Bu durum ekonomide radikal kararların alınmasını ve hükümet değişikliğini beraberinde getirebilir (Peker ve Hakan, 2009: 3-23).

2.2.1 İthalat – İhracat Dengesi

İhracat konusunun ekonomik alandaki etki durumları aşağıda ifade edilmiştir:

i) Rekabet ortamının artması ihracatla doğru orantılıdır. Rekabet ortamı tüm sektörlerin olmazsa olmaz etkenlerinden birisidir. Dış ticaret konu alanında da rekabetin olması gerekmektedir. Aksi takdirde ekonomik alanda doğru bir yol kat edilmesi mümkün değildir. Rekabet ortamının meydan gelmesinde kimi ülkeler veya şirketler belli kampanyalar üzerinden devam ederken kimileri de maddi güçlerini bu yönde kullanmaktadırlar. Rekabet ortamı genel anlamda, kişilerin yeni beceriler elde etmesine ve ekonomik alanda yeni fikirler üretmelerine imkân sağlamaktadır.

ii) İhracat ve ithalat arasındaki farkın belirlenmesinde yani dış ticaret yeni teknolojik gelişmelerin elde edilmesine olanak sağlamaktadır.

iii) Rekabet ortamının getirdiği bir takım avantajlar vardır. Halk bu kampanyalar aracılığı ile en iyi ve en ucuz malı almaya yönlendirilmektedir. Ekonomi alanında da bu durum bu şekildedir. İhracat rekabetinde devletlerin seçme şansı ve rekabet avantajlarından yararlanma olasılıkları artmaya başlamaktadır.

iv) Pazar seviyesi yüksek olmayan ülkeler ihracat sayesinde ticaret alanında kendilerini geliştirmeye ve yeni teknikleri öğrenmeye fırsat bulmaktadırlar.

v) Dış ülkelerdeki döviz baskının azaltılması ekonomik alanda yapılan en doğru hareketlerden birisidir. Böylelikle ekonomik alanda daha doğru kararlar verilerek ülke ekonomisi kalkındırılmaya çalışılır. Benzer şekilde dış ülkelerden alınan hizmetlerin ve malların kar durumunu ve uzun vadede borçların geri ödenme

durumunun da izlenmesi ekonomik anlamda atılan doğru adımlardandır (Yased, 2011: 34).

2.2.2 Yatırım – Tasarruf Dengesi

Literatür taramalarına bakıldığında tasarruf açığının meydana geldiği bilinen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasarruf açığının meydana gelmesine birçok sebep etki etmektedir. Daha önce tasarruf açığı ile ilgili çok fazla çalışma olduğu da rapor edilmektedir. Ülkemizdeki kaynaklar insanlar için fabrikalarda işlenilerek ya da doğrudan doğruya kullanıma açıktır. Ancak bu kaynakların gerekli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Tasarruf edememe ve uzun vadede savurma davranışı ülke ekonomisinde büyük açıklıkların meydana gelmesine neden olmaktadır. Araştırmacılar yatırım ve tasarruf dengesi konusunu insanlara ve iktisatçılara aşılamak açısından farklı tekniklerin geliştirilebileceğini rapor etmişlerdir. İnsanları tasarruflu olmaya elde bulunan kaynakları hunharca kullanmamaya yöneltmenin birinci basamak olduğunu savunmaktadırlar (Tarhan, 2014: 71).

Sürekçi (2011: 51-69), çalışmasında, 1987-2007 seneleri arasında kamu açığı ve cari açık konularını ele almış, bu iki konunun bağdaştığı ve ayrıldığı noktalara değinmiştir. Bu iki terim arasında yapılan nitel ve nicel çalışmalar sonucunda yatırım ve tasarruf dengesi açısından bu iki kavram arasında nedensellik ilişkisi bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Özlale (2012: 4), benzer bir çalışmasında, dış tasarruf noktalarına kadar neden geldik sorusuna cevap aramakla beraber, ithalat bağımlılığımız ve buna ne düzeyde ihtiyacımız olduğuna dikkat çekmiştir. Aynı zamanda, küreselleşmenin de etkisiyle artan nüfus oranına bağlı olarak tasarruf oranın son derece az seviyelerde olduğuna dikkat çekmiştir. Bu çalışmada kişi başına düşen milli gelir ile tasarruf arasındaki bağlantıdan söz edilmemiştir. Netice olarak ise, tasarruf açığının kapatılması için kamu açıklarının önüne geçilmesi gerektiği önerileri savunmuştur.

Uygur (2012), benzer bir araştırmasında tasarruf dengesi ile kamu konularının birbiriyle son derece bağımlı olduğu bilgisine ulaşmıştır. Bu dengenin oluşturulmasının ekonomik anlamda reel döviz kurları ve ekonomik alanda büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamı olduğu neticelerini bulmuştur. Aynı zamanda ülkemizin son zamanlarda ciddi olarak mücadele ettiği cari açık sorununun tasarruf dengesizliğinden kaynaklandığını ifade etmiştir.

Tasarruf dengesi ile ilgili nitel olarak elde ettikleri neticeler incelendiğinde, her bir evde gelir düzeyinin düşük olmasına rağmen tasarruf oranında dengesizlikler olduğu kabul edilmektedir. Tasarruf seviyesini yükseltmek amacıyla araştırmacılar, gelir düzeyinin yükseltilmesinin sonuç vereceği ve aynı zamanda tasarruf dengesi ne kadar sabit kalırsa gelirin tasarrufla doğru orantılı olarak arttığı sonucuna ulaşmışlardır (Öztürkler, 2012: 28).

2.2.3. Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları genel olarak devletin kurumlar adına yapmış olduğu harcamalar olarak ifade edilmektedir. Örneğin bir kurum açılacaksa o kurumun tüm eksiklikleri ve bina yapımı devlet tarafından karşılanmaktadır. Bir takım durumlarda bu kamu harcamaları olması gerekenden fazla olabilmektedir. Bu durumda kamu harcamalarına dayalı olarak tasarruf dengesizliği meydana gelmektedir.

Kamu harcamalarının bazı sınıflandırma ölçütleri aşağıdaki gibidir.

- Verimli-verimsiz harcamalar sınıflaması
- Geniş anlamda kamu harcamaları
- Olağan / olağanüstü harcamalar - Yerel harcamalar/ulusal harcamalar
- Ekonomik sistematikleştirme

Fonksiyonel sınıflandırma ile kastedilen şey; bu harcamanın ne oranda yapıldığı ve yapılan kamusal harcamanın ülkenin gelirine ne oranda etki ettiği olarak ifade edilmektedir (YASED, 2011: 38).

2.2.4. Enerji Fiyatları

Enerji fiyatları genel olarak bizim ülkemizi ilgilendirdiği gibi dış ülkeleri de ilgilendirmektedir. Ticaret bakımından dış ülkelere bağımlı olan bir ülkenin enerji fiyatlarının da yüksek olması beklenmektedir. Ülkemizde enerji üretimi için avantaj durumu oldukça yüksektir. Aynı zamanda ülkemizde dış ülkelerden enerji alış-veriş durumu da son derece yüksektir. Bunun nedeni Türkiye ve bazı ülkelerde enerji tasarruf eksikliği devam etmektedir. Bu eksiklik durumu enerji fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır. Enerji fiyatlarının yüksek olması doğrudan cari açığın yüksek olması ile ilişkilendirilmektedir. Cari açık sorununun çözümlenmesi konusunda enerji fiyatlarının oranı, tasarruf dengesinin oluşturulması ile birlikte enerji fiyat durumu gibi konuların işlenmesi gerekmektedir (Korkmaz, 2016).

1960 senesinde Bağdat Konferansı esnasında kurulumu gerçekleşen Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu (Organization Of PetroleumExportingCountries; OPEC), 1970'li senelerin ilk dönemlerinde petrol üretim seviyelerinin düşmesi durumunda 1973'te 3.29 Birleşik Devletler Doları (United States Dollar; USD) olan varil fiyatı 1974'te 11,58 USD şeklinde artış göstermiştir. 1970 senesinde artış gösteren petrol oranları 1980 senesinden düşüş eğilimi göstermektedir. Küresel ekonomi konusunun rövanşta olduğu ve yükselim gösterdiği 2000 senelerinde tekrardan artarak 20005 senesinde 55 USD/Varile yükselmiştir. Küreselleşmenin etki durumu ile meydana gelen kriz petrol fiyat durumu 2009 senesinde azalma yaşamıştır. Kriz durumunun etkileri sonrasında toparlama süreciyle beraber 2011 ve 2012 senelerin Petrolun ücreti 112 USD düzeyini bulmuştur (Subaşat, 2010: 98).

2013 senesinden sonra Avrupa ekonomi durumundaki stabil durum, Japonya ekonomisindeki gerileme durumu Çin"in azalan büyüme oranı isteğini azaltarak

petrol fiyatlarının düşmesine neden olmuştur. 2013 senesinde günlük petrol üretimi 86,8 milyon varil olduğu bilinmektedir. Ülkemiz içinde petrol üretimi son derece önem taşımaktadır. Ülkemizde petrol üretimi çok fazla gerçekleşmemektedir. Bu bakımdan Arap ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) petrol konuları ile yakından ilgilenmekte ve kendi aralarında ithalat ve ihracat alanında hizmet alışverişleri yapmaktadırlar. Literatür taramalarında enerji fiyatlandırması konusunda petrol fiyatları ile ilgili olarak kamuoyu bilgilerinden yararlanıldığı görülmektedir (Öz, 2011).

2.3. Dış Ticaret Açığı Nedir ve Nasıl Ortaya Çıkar?

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte kabul edilen Lozan Antlaşması serbest ekonomi politikasını Türkiye için zorunlu kılmıştır. Bu durum Türkiye'nin 1. Dünya Savaşına kadar dış ticaret açığı vermesine sebep olmuştur. 1. Dünya Savaşı ile birlikte dünya ticaret hadlerinde hızla bir düşüş gerçekleşmiş ve Türkiye korumacı bir dış ticaret politikası uygulamıştır. 1930'lardan 1950'e değin dış ticaret açığı giderek azalmıştır. 1950'li yıllarda tekrar serbest bir dış ticaret politikası ile dış ticaret açıkları tekrar artış göstermiştir. Burada dikkatleri çeken nokta Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren dış ticaret açığının 1930-1950 yılları arasında kapatılmış olmasıdır. 1980 sonrasında başlayan serbest dış ticaret politikası günümüzde de devam etmektedir. Bu durum ekonomiyi kırılgan hale getirerek güvensizleştirmektedir (Yılmaz ve Akıncı, 2011: 363-377).

2.4. Dış Ticaret Açığı ve Cari Açık Arasındaki İlişki

Cari açığı anlamak için öncelikle cari işlemler hesabını tanımamız gerekir. Cari işlemler hesabı ödemeler bilançosunun bir kalemidir. Ödemeler bilançosu ise Merkez Bankası tarafından tutulan, bir ülkedeki belirli bir yıl içerisinde meydana gelen dış ekonomik ilişkileri ortaya koyan sistematik bir hesap tutma biçimidir. Daha net bir ifadeyle ödemeler bilançosu, ülkede bir yıl içinde meydana gelen dış alım-satım, girdi-çıktı kalemlerinin parasal ifadesidir (Eşiyok, 2012: 58-66).

Ödemeler bilançosu 4 kalemden oluşur. Bunlar;

1-Net Hata ve Noksan Hesabı,
2-Resmi Rezervler Hesabı,
3-Sermaye Hesabı,
4-Cari İşlemler Hesabı'dır.

Bu dört hesabın toplamları sıfıra eşit olmak zorundadır. Burada odaklanmamız gereken kısım öncelikle verilen üretim ticaretidir çünkü mal ve hizmet ticareti devletin ticaret dengesini gösterir. Bir ülkenin bir yıl içinde ithal ettiği mal ve hizmetler o ülkenin dış ticaret hesabını oluştururken buna tek yanlı transferleri ve yatırım gelir ve giderlerini eklersek cari hesaba ulaşmış oluruz (Çak, 2015: 21-31).

Dış ticaret açığı, ülkenin bir yıl içerisinde yaptığı kamusal açık ise dış ticaret hesabına ek olarak tek yanlı transferler ve yatırım gider ve gelirlerinin toplamının negatif olmasıdır. Bu arada yatırım gelir ve giderleri ve tek yanlı transferleri de kısaca açıklanacaktır. Yatırım gelirleri bir ülkenin başka bir ülkede yapmış olduğu doğrudan yatırım, portföy yatırımı ve diğer yatırım gelirinden oluşur. Örneğin Türkiye'deki bir firmanın İngiltere'de açtığı fabrika doğrudan yatırımdır ve bu yatırımdan elde edilen gelir cari işlemler hesabının yatırım gelir ve giderleri alt hesabına gelir olarak yazılır. Yatırım gideri ise aynı şekilde Türkiye'ye yapılan yatırımdan dolayı yabancının elde ettiği kârdan oluşur ve gider olarak kaydedilir. Burada en çok dikkat edilmesi gereken husus: yapılan yatırımın anapara miktarı değil yapılan yatırım sonucunda ortaya çıkan gelir ve gider miktarı yatırım gelir ve gideri hesabını oluşturur. Tek yanlı transfer ise bir yıl içerisinde ülkeye yapılan veya ülkeden dış ülkeye yapılan bağış ve hibelerin, hiçbir karşılığı olmadan yapılan yardım şeklindeki ödemelerin izlendiği hesap grubudur. İşçi dövizleri bu hesabın en önemli alt kalemidir (Begg vd, 2010: 48-50).

2.5.Cari Açık ve Ekonomik Kalkınma ile Ekonomik Büyüme

Devletin bünyesinde var olan noksan kaynakların oranını yükselterek ya da onların kalite durumlarını daha iyi hale getirerek üretim olasılıklarının daha iyi hale getirilmesi ve buna bağlı olarak ülke içinde daha yüksek üretim seviyesine ulaşılması ekonomik büyüme şeklinde adlandırılmaktadır. Ekonomik büyümenin arttırılması genel olarak kişi başına düşen milli gelirin arttırılması ile doğru orantılı olarak geliştirilmektedir (Aydoğuş vd, 2012: 38-42).

Ekonomik büyümenin sağlanması birçok etkene bağımlı olarak gerçekleşmektedir. Ekonomik büyümenin sağlanması için öncelikle cari açık oranının çok yüksek seviyelerde olmaması gerekmektedir. Aynı zamanda ülke içinde ithalat ve ihracat dış bağımlılığının en az seviyede olması gerekmektedir. Diğer taraftan ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için tarımsal ve sanayi alanında ülkemizde yeterli seviyede üretimin gerçekleşmesi gerekmektedir. Örnek olarak bir ülkede üretim yoksa ve dışa bağımlılık oranı yüksekse o durumda dış ülkelere ekonomi bakımından bağlı olan bir ülkenin genel olarak ekonomik büyüme göstermesi pek mümkün gözükmemektedir. Aynı zamanda ülkede tasarruf ve kamu harcamaları dengesi ne kadar iyi durumdaysa ekonomik büyüme oranı da o oranda yükselecektir. Bunun nedeni tasarruf edilmeyen bir ülkede cari açık oranı gün geçtikçe artacak oluşudur (Altunöz, 2014: 116-117).

Tüm bu bilgilerden yola çıkılarak bir ülkede ekonomik büyümenin sağlanması için yapılması gerekenleri maddeler halinde sıralamak gerekirse:

- Kamu harcamaları dengesinin sağlanması,
- Yatırım- tasarruf dengesi harcamalarının sağlanması
- Ülke içinde tarımsal üretim oranının arttırılması
- Hizmet sektörünün geliştirilmesi,

- İşsizlik oranının azaltılması,
- Her alanda dış ülkelere bağımlılık oranlarının düşürülmesi,
- Yeni ekonomik fikirler ve adımlar için yeni nesle imkan verilmeli
- Cari açık sorununun çözümü ile ilgili farklı politikalar oluşturulmalı,
- İthalat oranı düşürülüp, ihracat oranları arttırılmalı,
- Yükselen nüfusla beraber kişi başına düşen milli gelirin üst düzeye çıkması için çalışmalar yapılmalı,
- Enerji kaynakları tasarruflu bir şekilde kullanılmalı,
- Ülke genelinde teknolojik gelişmeler ve bilimsel çalışmalar arttırılarak bu durum ekonomiye yansıtılmalıdır (Dağ, 2014).

Ekonomik büyüme sadece XX. yüzyılda yaşanan bir sorun değildir. Literatür çalışmalarındaki iktisatçılardan A. Smith, R. Malthus, D. Ricardo ekonominin büyümesi ile ilgili çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Aynı zamanda K. Marx da kapitalist düzende ekonomik büyümenin meydana gelmesi ile ilgili neler yapılacağı ile ilgili fikirler ileri sürmüştür Fakat XIX. yüzyılda ikinci döneminde oluşan marjinalist akım ve neo-klasik ekonomik değerlendirme teknikleri ekonomik gelişmelerin daha pratik, kısa süreli ve mikro değerlendirmeye çevrilmiş olarak değerlendirilmesine yer verdiği görülmektedir. Bu dönemlerden sonra ekonomik analiz fazlasıyla milli gelir, istihdam seviyesi ve ücretlerdeki hareketlenme ile doğrudan ilgili hale gelmiştir. Burada ifade edilmek istenen nokta ise, ekonomik konjonktür konusu ile doğrudan ilişkilidir (Eğilmez,2013).

Statik değerlendirmeden uzun vadeli makro dinamik değerlendirmeye geçiş olurken ekonomik büyümeye de değinilmiştir. Sadece kısa süreli statik testler uzun süreli testlere geçme konusunda yararlı basamaklar şeklinde meydana gelmiştir. Literatür taramalarına bakıldığında ekonomik büyüme tüm dünyayı

ilgilendirdiğinden dolayı tüm ülkeler tarafından iyileştirilmesi için çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Eğilmez, 2013).

Ekonomik büyüme ile ekonomik kalkınma literatürde birlikte işlenilen konular olsa da tam olarak birbirini karşılayan terimler değildir. Ekonomik kalkınma genel olarak ekonomik üretimde meydana gelen yükseliş olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda, kalkınma sosyal ve siyasal olayları da içerisinde barındırmaktadır Benzer şekilde kalkınma konusunda ekonomik sosyal yapı zaman zaman değişiklik göstermektedir. Ekonomik kalkınma konusunda önemli olan esaslar:

- Ülke içinde kişi başına düşen milli gelirin az olmaması,
- İşsizlik durumunun alt seviyelerde olması,
- Ekonomik büyümenin artması,
- İnsanların sosyoekonomik durumunun iyi olması,
- Dışa bağımlılığın az olması,
- Eğitim seviyesinin belli bir düzeyin üzerinde bulunması,
- İnsanların refah seviyesinin yüksek olması şeklinde sıralanabilmektedir.

Kalkınmanın büyümeden bir diğer farkı ekonomik sorunların yanı sıra sosyal sorunlarında çözümde görev alması anlamına gelmektedir. Kalkınma konusunda esas hedef, vatandaşların huzur ve refah içinde yaşamaları için gerekli olan sosyal sorun ve ekonomik sorunların çözüme kavuşturulması olarak ifade edilmektedir. Kalkınmanın meydana getirilme çabası tarihte, II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Bunun nedeni insanlar savaştan çıktıkları için son derece yorgun, sosyal olarak çökmüş ve yoksulluk sorunları ile mücadele etmişlerdir. Bu durumda yapılan araştırmalara göre gelişmişlik düzeyi fark etmeden tüm ülkeler kalkınma konusunda çalışmalar yapmalıdırlar (Chen, 2011: 1455-1464).

2.5.1. Ekonomik Kalkınma ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Farklılıklar

Ekonomik kalkınma kavramı ile ekonomik büyüme ve gelişme terimlerinin bazen eş, bazen de farklı anlamlar taşıyacak şekilde kullanıldığı görülür. Şöyle ki; büyüme ve kalkınma eş anlamlı kavramlardır. Bunlar, bir yıllık bir süre içinde, nüfus başına düşen üretimde meydana gelen artışı gösterirler. Farklı anlamlı olarak: Büyüme ve kalkınma kavramları farklı şeyleri ifade ederler. Büyüme, bilindiği gibi nüfus başına düşen üretim hacminde, bir yıl içinde, meydana gelen artış demektir. Kalkınma ise, azgelişmiş (gelişmekte olan) ülkelerin gelişmesi anlamında kullanılır. Bu ülkeler hem hızla artan nüfuslarının ihtiyaçlarını karşılamak, hem de gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kapatmak durumundadırlar. Bu sebepten hızlı bir tempo ile gelişmek, yani üretimlerinde büyük artışlar sağlamak zorundadırlar. Fakat bu ülkelerde ekonomik, sosyal, kültürel yönden gelen yapısal engeller gelişmeyi önler veya sınırlar (Bernstein ve Griffin, 2005: 14-17).

Gelişme yolunun açılması bu engellerin kaldırılmasına bağlıdır. Gerçekten, mesela sermaye birikimi bakımından büyük güçlüklerle karşılaşırlar. İçinde bulundukları koşullar (hızlı nüfus artışı, düşük gelir seviyesi ve bundan doğan tasarruf azlığı gibi) bu ülkelerde hızlı bir sermaye birikimine imkân vermez. Şu halde yoksul oldukları için tasarrufta bulunup yatırım (sermaye birikimi) yapamazlar; yatırım yapamadıkları için de tasarruf yapma olanağı veren bir gelir (üretim) düzeyine ulaşamazlar, yani yoksul kalırlar ve böylece yoksulluğun kısır döngüsü içinde kıvranıp dururlar. Bütün bu engellerin aşılması ve gerekli yapısal değişikliklerin yapılabilmesi için rasyonel ve uzun süreli çabalara ihtiyaç vardır. Bu da bu amacı gerçekleştirecek politikalarla mümkün olur. Bu sayede toplumun sosyo-ekonomik yapısı değişir. İşte kalkınmanın en büyük özelliği budur. Buradan şu tanıma da ulaşabiliriz: Kalkınma, bir ülkede toplumun sosyo-ekonomik yapısının değişmesi ve nüfus başına düşen üretim hacminde meydana gelen önemli ve reel artıştır, refah seviyesinde beliren yükseliştir. Refah seviyesinde meydana gelen bu yükseliş, dar ve geniş kapsamlı olarak alınabilir. Dar anlamda alındığı takdirde bu,

nüfus başına düşen tüketim malları miktarı demektir. Geniş anlamda alındığı zaman, nüfus başına düşen tüketim mallarıyla, toplumca sağlanan diğer bütün (kültürel, sosyal, psikolojik vb) tatminleri içerir. Geniş anlamdan kalkınma anlaşılır (Aydoğuş ve Öztürkler, 2006: 38-42).

2.5.2. Ekonomik Kalkınma, Ekonomik Büyüme ve Arasındaki Farklılıklar

Finansal kalkınma ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiler, Schumpeter (1911) tarafından yapılan öncü çalışmadan itibaren üzerinde sıklıkla durulan konulardan birisi olmuştur. Finansal kalkınmanın iktisadi büyüme süreci için önemli bir rol oynadığı, yapılan çalışmaların ortak noktasını oluşturmuştur. Dahası, kalkınma politikaları için farklı derecede etkiler yarattığından dolayı finansal kalkınma ile iktisadi büyüme arasındaki nedenselliğin yönünün hayati bir mahiyette olduğu düşünülmüştür (Dağ, 2014).

Schumpeter (1911), fonksiyonlarını tam olarak yerine getiren finansal piyasaların teknolojik yenilik sürecini hızlandırmak suretiyle girişimlere ihtiyaç duydukları kaynak ve fonları sağlayarak yeni ürün ve üretim süreçlerini gerçekleştirebilmeleri için en iyi olanakları sunabileceğini belirtmiştir. Schumpeter (1911)'ı takiben yapılan pek çok çalışma, finansal kalkınmanın iktisadi büyüme sürecini hızlandıracağını ortaya koymuştur. Bu çalışmalarda özellikle üzerinde durulan temel nokta, artan finansal tasarruf hacmini harekete geçiren ve daha üretken kullanımlar için sermayenin etkin dağılımını sağlayan liberal bir finansal sistemin, fiziksel sermayenin hacim ve verimliliğini genişletmek suretiyle iktisadi büyümeye katkı sağlaması olmuştur (Çak, 2015: 21-30)

Bu görüşlerin aksine, bazı ekonomistler finans sektörünün iktisadi büyüme üzerinde temel bir rol oynadığı görüşüne kuşku ile yaklaşmışlardır. Bu kapsamda Robinson (1952), reel piyasaların yapmış olduğu önderlik sürecine finansal kesimin eşlik edeceğini belirtmiştir. Kuznets (1955) ise; ekonominin, büyüme sürecinin ara

aşamasına ulaşması ile birlikte finansal piyasaların gelişmeye başlayacağını ve ekonomi olgunlaştıkça da finansal sistemin kalkınacağını öne sürmüştür. Bu görüşlere göre, iktisadi kalkınma özel finansal işlem türleri için talep yaratmakta ve finansal sistem bu taleplere otomatik olarak cevap vermektedir. Hatta bazı ekonomistler, finans- büyüme ilişkisinin önemli olduğu görüşüne inanmamaktadırlar (Chen, 2011: 1455).

Lucas (1988), ekonomistlerin iktisadi büyüme sürecinde finansal faktörlerin rolüne aşırı değindiklerini ifade etmiştir. Lucas (1988)'ın yanı sıra Chandavarkar (1992) ise, "kalkınma iktisadının öncü isimlerinden hiçbiri kalkınma sürecinde finansı bir faktör olarak bile değerlendirmemiştir" görüşünü savunarak, bu konu hakkındaki düşüncelerini ortaya koymuştur. Lucas (1988) ve Chandavarkar (1992)'ın görüşlerine karşın Lewis (1955) finansal kalkınma ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir ilişkinin söz konusu olduğunu vurgulamıştır. Bu görüş, daha sonraları Patrick (1966) tarafından da desteklenmiştir. Benzer şekilde, çok sayıdaki içsel büyüme modelleri finansal kalkınma ile iktisadi büyüme arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermiştir (Aydoğuş vd, 2012: 38-42).

2.6. Ekonomik Kalkınma ve Ekonomik Büyüme ile Cari Açık İlişkisi

Cari açık, yurtiçinde üretilerek yurtdışına satılan mallardan elde edilen gelirin, yurtdışında üretilerek yurtiçinde tüketilmek üzere satın alınan mallara ödenen miktardan az olma durumudur. Cari açık, ödemeler bilançosunun cari işlemler hesabı kaleminde yer alan mal - hizmet ithalat / ihracatı ve karşılıksız transfer işlemleri (özellikle de dış ticaret işlemleri) ile ilgili döviz harcamalarının, bu işlemler sonucu elde edilen döviz gelirlerini aşması nedeniyle ortaya çıkar. Başka bir ifade ile cari işlemler hesabındaki bir açık, ülkenin gelirinden daha fazlasını harcadığını, ürettiğinden daha çok tükettiğini, yani negatif tasarruf yaptığını göstermektedir. Cari açığın kendisi bir sorun olmakla birlikte daha önemli bir sorun, bu açığın azaltılması ya da finansmanıdır (Ulusoy, 2016).

Cari işlem fazlaları ya da açıkları bir ülkenin dünyanın geri kalanına karşı alacaklarını veya borçlarını temsil eder ve bu yüzden hane halklarının, firmaların ve kamunun dönemler arası gelir seçimlerini de göstermektedir. İhracat ve ithalatın statik dengesini gösteren tek dönemli cari işlemler teorisi, tek dönemli tasarruf ya da yatırım teorisi ile çok yakından ilişkilidir. Çünkü cari işlem dengesizlikleri dönemler arası tercihlere, açık ve fazlaları sınırlayabilen gelecekle ilgili beklentilere yansır ve bu beklentiler cari işlemlerin yurtiçi denge tanımlanmasında çok önemli bir rol oynar. İktisadi büyüme ise, bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli biçimde yükseltmenin tek yoludur. Bu nedenle tüm ülkelerin temel makroekonomik hedeflerinden bir tanesi, hızlı bir iktisadi büyüme gerçekleştirmektir. Bir ülkede cari açık ve yüksek büyüme, ülke parasının değerli, döviz kurlarının düşük tutulması veya iç tasarruf açıkları gibi nedenlerden meydana gelebilir. Ekonomik olarak ülke risk oranını arttırdığı için istenmeyen bir unsurdur (Umut, 2014: 1-13).

Cari açık kavramının barındırdığı dış ticaret kalemleri(ihracat-ithalat) büyümeye etki eden iki önemli faktördür. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik birimler yatırımlarını gerçekleştirmek için bazı dış mal ve hizmet birimlerine ihtiyaç duyar, bu yüzden ara malı ve sermaye malı ithal eder. Yani bu ülkelerde ne kadar büyüme isteği varsa o kadar büyük ithalat talebi vardır. İhracat ise rekabet edilebilirlikle alakalı olup, bu tarz ülkeler genellikle gelişmiş ülkeler gibi yükte az-pahada ağır ürünler ihraç edememektedir. Bunun genel sebebinin beşeri sermaye ve reform yoksunluğu olduğu söylenebilir (Yentürk, 2008).

Ekonomik büyümenin cari açık üzerindeki pozitif yönlü etkisi yatırım ve tüketim malları talebi artışından kaynaklanmaktadır. GSYİH' daki artış dolayısıyla talebin artması ithalatın artmasına ve dolayısıyla cari açıkta artışa neden olmaktadır. Türkiye'de ekonominin büyümesiyle cari açık arasında her daim doğru bir orantı olmuştur. Yüksek büyüme hızına ulaştığımız son yıllarda bile cari açığın durmaksızın artması bunun en somut göstergesidir. Dışarıdan ülkemize kaynak girdiği ölçüde ekonomi büyümekte, kaynak dışarıya çıktığında ise büyüme durmakta hatta ekonomik krizlere neden olmaktadır. Cari açığa sebep olan en önemli

kalemlerden biri olan dış ticarette, ithalatın artması büyümeyi hızlandıran bir işlev görmektedir (Yentürk, 2008).

2.7. Ekonomik Kalkınma ve Ekonomik Büyüme İle Cari Açık İlişkisi

Cari açık kavramı, bir ülkedeki üretilen mal ve hizmet değerlerinin ticaret yaptığı başka ülkede üretilen mal ve hizmet değerlerinden daha az olması durumunu teşkil etmektedir. Ülkemiz açısından özellikle ithalat kompozisyonu bakımından ara mallar oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Özellikle ara malları ithalatının imalat sanayinde kullanılması nedeniyle ekonomik büyümeye yol açmaktadır. Bu durum ekonomimiz de hem ithalata dayalı bir büyümenin söz konusu olmasına hem de cari işlemler açığının artmasına yol açmaktadır (Uras, 2011:1).

Türkiye'de cari açık ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi görmek için aşağıdaki grafiği incelemekte yarar vardır. Ülkemizde ekonomik büyümenin artış gösterdiği yıllarda cari açık paralel bir şekilde artış gösterdiği, ekonomik büyümenin soğuduğu yıllarda veya kriz dönemlerinde ise cari açıkta bir daralmanın olduğu görülmektedir. Ekonomik büyüme oranının yüksek olduğu yıllarda, ithalat rakamlarının da yüksek olması büyümenin ithalata dayalı olmasına, bu durumun ise o dönem ya da izleyen dönemlerde cari açığın artmasına yol açmaktadır (Umut, 2014: 12).

Cari işlemler hesabı ile Ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar, gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerde literatüre kazandırılmış konuların başında gelmektedir. İktisat literatüründe ekonomik büyüme ile cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiye ait önde gelen ampirik çalışmalar özet olarak aşağıda belirtilmiştir. Telatar ve Terzi (2009)'nin yapmış olduğu 1991–2005 yıllarına ait çeyrek dönemleri kapsayan cari işlemler dengesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye ait çalışmada, Granger nedensellik testi ve Vector Auto Regressive (VAR) analizi yapılmıştır. Sonuçta büyüme oranından cari işlemler dengesine doğru tek taraflı bir nedenselliğin olduğu ortaya konmuştur (Tahsin, 2015).

Yalçınkaya ve Temelli (2014)'nin yapmış olduğu çalışmada, ekonomik büyüme cari işlemler arasındaki ilişki 1992- 2013 yılları arasında BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti Ekonomik İşbirliği) ve MINT (Meksika, Endonezya, Nijerya, Türkiye Ekonomik İşbirliği) ülkeler için panel veri çerçevesinde analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda hem BRICS hem de MINT ülkeleri için kısa ve uzun dönemde cari işlemler dengesi üzerinde önemli derecede etkili olduğu, ekonomik büyüme hızı değiştikçe cari işlemler dengesinin de ülkelere göre açık veya fazla verecek şekilde değiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin de içinde bulunduğu MINT ülkelerinde cari işlemler açığının uzun dönemde sürdürülebilir büyüme hızlarının istikrarlılığı üzerinde önemli bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır. Yüksek cari açığın finansmanını sağlamak amacıyla atılan adımlar sonucu oluşan dış borçlanma ve portföy yatırımlarına olan bağımlılık, bu ülkeleri gelişmiş ülke Merkez Bankalarının kararlarına duyarlı hale getirmiştir. Kırılgan beşli olarak anılan ülkeler bir takım önlemler alarak, özellikle de portföy yatırımlarına olan azaltmaya yönelik olarak cari açıkla mücadele konusunda önemli adımlar atmış olsalar da "yapısal cari açık" sorunu olan ülkeler hala uluslararası finans kurumlarının gözetimi altında bulunmaktadır (Sönmezler, Akduğan ve Gündüz, 2017: 107).

Kostakoğlu ve Dibo (2011)'nun yapmış olduğu çalışmada ise, 1991 – 2010 yıllarına ait cari işlemler dengesi/ GSYİH oranı ve GSYİH' deki yüzdesel değişmeler kullanılmıştır. VAR analizi sonucunda GSYİH' deki olumlu gelişmelerin cari açıkları tetiklediği şeklinde ortaya konulmuştur (Şahin, 2014: 8).

2.8.Küresel Bazda Seçilmiş Ülkeler Mevcut Cari Açık İncelemeleri

Cari açık durumu ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu kısımda seçilmiş ülkeler olarak, ABD, İngiltere, Fransa ve Kanada'nın cari durumu ele alınmıştır.

2.8.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Cari Açık

ABD'nin genel verileri incelendiğinde, ülkedeki cari açık problemi bazı durumlarda yaşandığı görülmektedir. İstatistik değerlendirmeleri incelendiğinde, bu senenin nisan-haziran dönemi içerisinde bir önceki döneme oranla yüzde 17 azalma 101,5 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Geçtiğimiz 3 sene süresince en az oranda kaydı yapılan cari açığın piyasadaki beklenti oranı genel olarak 103 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Devletin genel anlamdaki cari açık oranı GSYİH'ye oranı, tahmin edilenin altında olmasıyla beraber yüzde 2 oranında azalma yaşamıştır. Bu dönem içinde, yılın ilk dönemine yönelik cari açık, gerileme yaşamıştır. ABD nin hizmet sektörü son derece gelişme göstermektedir. Bu nedenle ekonomi alanında en iyi ülke olarak kabul edilmektedir. Çoğu ülke ekonomi alanında ABD' ye bağımlı şekilde yaşamaktadır (Öz, 2011).

2.8.2. İngiltere'de Cari Açık

İngiltere'nin Ulusal İstatistik Ofisi (ONS), geçen yıla ve bu yılın ikinci çeyreğine ilişkin cari açık verilerinde hata yapıldığını açıklayarak düzeltme yayımladı. İngiltere'nin Ulusal İstatistik Ofisi'nden (ONS) yapılan açıklamada İngiltere'nin geçen seneye ve bu yılın ikinci çeyreğine ilişkin cari açık verilerinde işlem hatası yapıldığı belirtildi. Kurum düzeltmeler kapsamında İngiltere'nin 2015 yılındaki cari açık ile GSYİH oranının yüzde 5,4'ten 5,0'e revize edildiğini bildirdi. Bu yılın ikinci çeyreğindeki cari açığın GSYİH'ye olan payı ise yüzde 5,9'dan yüzde 5,4'e revize edildi. ONS, düzeltmelerin ülkenin GSYİH'sinde herhangi bir düzeltmeye gitmeyi gerektirmediğini açıkladı (Ulusoy, 2016).

2.8.3. Fransa'da Cari Açık

Fransa ekonomisi 2017 yılında yüzde 2,0 büyüdü ve ülkenin cari açık/GSYİH oranı son on yıldır ilk kez Avrupa Birliği tarafından konulan hedefleri tutturdu. Fransa Ulusal İstatistik Ofisi Insee verilerine göre 2016'da cari açığının

GSYİH'ye oranı yüzde 3,4 olan Fransa'da 2017 yılı için bu oran yüzde 2,6'ya geriledi. Avrupa Birliği kurallarına göre ülkeler cari açık/GSYİH oranlarını yüzde 3'ün altında tutmak zorunda ve Fransa bu kurala 2008 krizinden bu yana uyamıyordu. Cari açık / GSYİH oranının yüzde 2,9 gelmesi beklenirken yüzde 2,6 gelmesi, Euro Bölgesi'nin ikinci büyük ekonomisinin Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron liderliğinde tekrar yükselişe geçtiğinin işaretlerinden birisidir (Telatar, 2011: 22).

2.8.4. Kanada'da Cari Açık

Kanada İstatistik Kurumu'nun 28 Şubat 2019'da yayımladığı verilere göre, Kanada'nın cari açığı dördüncü çeyrekte 5,4 milyar dolarlık artışla 15,5 milyar dolara yükseldi. Büyük ölçüde enerji ürünleri satışlarının düşmesine bağlı olarak, ürün ve hizmet ticaretinde artan açığı yansıtan bu artış, azalan yatırım geliri açığı ile bir ölçüde dengelendi. Dördüncü çeyrekte enerji fiyatları yüzde 22 oranında düşüş kaydetti. 2018 yılında Kanada'nın cari açığı, son dört yılda kaydedilen en düşük seviyeye ulaşarak, 1,4 milyar Dolarlık düşüşle 58,7 milyar dolara geriledi (Şahin, 2011: 53).

The Globe and Mail Gazetesi'nde yer alan bir habere göre, Kanada ve Avrupa Birliği (AB) arasındaki kapsamlı ve ekonomik ticaret anlaşması (Comprehensive Economic and Trade Agreement; CETA) 'nın Fransa'da onaylanma sürecine başlandığı bir süreçte, Kanada Başbakanı Justin Trudeau 28 ülkeli bloğun liderlerini Montreal'de ağırladı. Kanada'nın çoktan onayladığı CETA anlaşmasının Fransa'da onaylanmaması için bu hafta 7 Kanadalı ve Quebecli politikacı Fransız yasa yapıcılara bir mektup gönderdi ve söz konusu mektupta, CETA'nın koruma, patent, kamu hizmetleri, düzenlemelerin uyumlaştırılması ve gıda ile tarım alanlarında kurumlara sağladığı inanılmaz hakların kişilere, bölge haklarına ve çevreye sunulmadığını iddia ettiler. İmzacıları arasında NDP Partisi lideri Jagmeet Singh ve Yeşiller Partisi lideri Elizabeth May'in de bulunduğu bu mektup, Kanada'nın ticarete en çok ihtiyacı olduğu şu dönemde, Kanada parlamentosundan

geçen bir anlaşmayla ilgili olarak yabancı parlamenterler nezdinde lobi yapmanın doğru olmadığını savunan Kanada'nın önde gelen ticaret odaları ve iş konseyleri tarafından, ortak bir bildirgeyle kınandı. CETA'nın neredeyse tamamı, yüzde 90'u aşkın bir kısmı, şu an geçici uygulama şeklinde yürürlüğe girmiş durumda ancak AB ülkeleri tarafından onaylandıktan sonra tamamen yürürlüğe girecek. Fransız hükümetinin, ulusal meclisine taşınan anlaşmayı, 2019'un sonunda onaylaması bekleniyor. CETA, Kanadalı işletmelere 500 milyon tüketicisi olan ve 24 trilyon Dolarlık bir piyasaya tercihli erişim imkânı sunuyor. 2018'de Kanada'nın AB'ye ihracatı % 7'lik artışla 44 milyon Dolara ulaştı (Şahin, 2011: 52).

2.9.Türkiye'de Cari Açığın Oluşumu Ve Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de cari açık durumu, kronik bir sorundur. Bu sorunun kaynağını ve gelişimini görmek için Osmanlı Devleti'nde cari açık sorunundan başlamak gerekir.

2.9.1. Osmanlı Devleti Dönemi Cari Açık Kavramının Ortaya Çıkışı

Osmanlıda bütçe kavramının meydana gelmesi zaman aralığı, devletin kuruluşuyla beraber inceleme altına alınmıştır. Osmanlı Devleti; kurulma döneminde, gelişimi süreciyle birlikte İslâmi nitelikleri ağırlık gösteren bir devlet şeklinde tarihe geçmiştir. Tüm çağdaş devletlerin maddi kaynaklarının ve ekonomik durumlarının düzenli olması gerekmektedir. Aynı zamanda tüm çağdaş devletlerin misyonları olması gerekmektedir. Osmanlı devletinde misyon kavramı dini değerler kapsamaktadır. Devletin kamu harcamalarını hayata geçirmek için bir takım gelir durumları, bütçe kavramının önemi yükselmiştir. Bütçe durumunun iki tip etkeni vardır. Bu etkenler gelir ve gider olarak tanımlanmaktadır. Bütçedeki gelirler konusuyla ilgili, devletin kuruluş dönemini ifade eden tanımlamalara göre, Osman Gazi; Germiyanlı pazarlama kavramını hayata geçirmiş ve böylece bu vergi durumunun tahakkuk ve tahsili meydana gelmiştir (Yentürk, 2008).

Osman Gazi'yle başlanmış olan gazalardan kazanılan arazilerden elde edilen vergiler toplanmıştır ve ganimet olarak ifade edilen tüm gelirler ise kayıt edilerek hazineye aktarılmıştır. Osman gazi döneminde kurulan ve maddi kaynak akışları olan Osmanlı devlet'inde o zamanların muhasebesi de günümüze benzer olarak yapılmakta idi. Osmanlı döneminde de maliyeden sorumlu kişiler bulunmakta idi. Osman gazi kendi gelirleri ile devletin gelirlerini daima birbirinden ayrı tutmaktaydı. Gelirlerin büyük bir kısmı ticaret ve tarım işlerine bağlı olarak ilerlemekteydi. Osman Gazi yıllarında maliye işleri genel olarak dinin emrettiği zekat, haraç gibi vergilerden de meydana geldiği literatür taramalarında gözlemlenmektedir. Devletin hazinesinden düşkün insanlara yardım, saray masrafları, çalışan kişilerin ödemeleri ve şehir içine yapılan cami, medrese gibi yapıların yapılması harcanmaktaydı. Osman gazi ile ilgili eserler incelendiğinde ölmeden önce beytülmâla devlet hazinesini geliştirmeleri ve yeni kazanımlar elde etmelerini, Devletin ekonomisi üzerinde daha çok çalışmalarını emrettiği ifade edilmektedir. Osman Gazi Bursa'yı fethettikten sonra, galibiyetin karşılığı olarak barış karşılığında otuz bin duka altın aldığı Osmanlı maliyesi kaynaklarında kayıtlıdır (Tarhan, 2014).

2.9.2. Cumhuriyet Dönemi Ekonomi Politikaları İle Cari İşlemler Dengesi

Cumhuriyet kurulduktan sonraki ilk dönemlerde sanayi ve ticarethaneler ülkenin bilinen şehirlerindeydi. Genel imalat sanayisinin %75 oranındaki bölümü İstanbul, İzmir, Adana ve Bursa gibi şehirlerde aktivite gösterdiği kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır. Cumhuriyet yıllarında kurulan sanayinin %23'ü (342 adet) 1923 yılı öncesine; %74'ü (1.088 adet) ise 1923 yılı son kısımlarına bağlı olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda, bu zamandaki sanayinin tarıma dayalı olduğu da bilinen bilgiler arasındadır. Benzer şekilde, bu dönemdeki tesislerin %44'ü tarım ve hayvancılık ile ilgili olurken, %24'ü dokuma, %9'u kereste ile ilgili olduğu bilinmektedir. Cumhuriyet yıllarındaki cari açık problemi tamamen savaşların getirdiği ekonomik yorgunluk ve ekonomik sıkıntılardan meydana gelmiştir. Bu

konuda Cumhuriyet dönemi maliyecileri ülke içindeki üretimi arttırarak cari açığı kapatmak için farklı teknikler denedikleri de bilinen bilgiler arasındadır (Öz, 2011).

2.9.2.1. Cumhuriyet Dönemi Ekonomi Politikaları İle Cari İşlemler Dengesi (1923-1979)

Cumhuriyet döneminde gerçekleşen İzmir iktisat kongresi ile birlikte bir takım kararlar alınmıştır. Bu kongre ile birlikte yeni adımlar atılmıştır. Bu adımlar genel olarak sanayi ve ekonomi ile de yakından ilgilidir. Bu konuda ekonomiyi geliştirmeye yönelik insanları teşvik edici çalışmalar yapılmıştır. Örnek olarak; ihraçla ilgili olan sanayilerin gümrük vergisinde muaf olmaları ve içe dönük imalar sanayisinin gümrük vasıtasıyla korunması olabilir. 1923-1932 yıllarında bir yandan Osmanlı'dan kalan topraklar ve miraslar değerlendirilmiş, diğer yandan devlet tekelleri meydana getirilerek bütçe gelirleri yükseltilmeye çalışılmıştır. Merkez Bankası, Âli İktisat Meclisi ve Devlet Sanayi Ofisi gibi millî iktisat politikası ile ilgili çalışmalar bu dönemde olmuştur (Başkaya, 1986: 47-50).

1923-1950 yıllarında dünya genelinde bir kriz söz konusu olmuştur. Aşağıda bu dönemler içerisinde yaşanan gelişmelere yer verilmiştir.

- 1929 Krizi: Cumhuriyet yıllarında ilk kriz 1929 senesinde olmuştur. Bu dönem içerisinde meydana gene bu kriz Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Bu kriz genel olarak kambiyo krizi olarak değerlendirilmiş. Osmanlı'dan kalan borçların ilk taksitleri ödenmemiş, TL değeri genel olarak düşmüş, halk maddi sıkıntı yaşamıştır (Şahin, 2011: 50-56).

- 1948 Krizi: 1946 yılında ihracatı arttırma çalışmaları ne yazık ki başarısız olmuştur. 1948 senesinde bu durum döviz girdilerini etkilemiş, ekonomide istihdam da büyük sorunlar yaşanmıştır (Akçay, 2012: 39-53).

- 1923-1929 Alt Dönemi: Bu yıllarda, devletin genel iktisat düzeni oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda iktisat düzeni için gerçekleştirilen ilk aktivite 1923 senesi İzmir İktisat Kongresi'dir. Kongre genelinde; , tarım, vergilemeye, sanayi, ticaret sektörlerine dış ticarete yönelik politikalar üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu dönem içinde, özel teşebbüs üzerinde durulmuş, Sanayi ve Maadin Bankası, İş Bankası, Millî Sigorta Şirketi tesis edilmiştir (Chen, 2011: 28-100).

-1929-1932 Alt Dönemi: Bu dönem içinde Dünya geneli ekonomik kriz ile savaşmaktadır, bir önceki döneme göre iktisat konusu birinci planda tutulmuş, bu konuda düzenleme yapılmıştır (Kutlay, 2015: 10).

Tablo 5: Türkiye'nin Dış Ticaret Durumu 1923-1929

(Bin ABD $ / Value: Thousand US $)

Yıllar Years	İhracat Exports		İthalat Imports		Dış ticaret dengesi Balance of foreign trade	Dış ticaret hacmi Volume of foreign trade	İhracatın ithalatı karşılama oranı Proportion of imports covered by exports
	Değer Value	Değişim Change (%)	Değer Value	Değişim Change (%)	Değer Value	Değer Value	(%)
1923	50 790		86 872		- 36 082	137 662	58,5
1924	82 435	62,3	100 462	15,6	- 18 027	182 897	82,1
1925	102 700	24,6	128 953	28,4	- 26 253	231 653	79,6
1926	96 437	-6,1	121 411	-5,8	- 24 974	217 848	79,4
1927	80 749	-16,3	107 752	-11,3	- 27 003	188 501	74,9
1928	88 278	9,3	113 710	5,5	- 25 432	201 988	77,6
1929	74 827	-15,2	123 558	8,7	- 48 731	198 385	60,6

Kaynak: TUİK;(www.tuik.gov.tr)

2.9.2.2. 24 Ocak 1980 Kararları ve Türkiye'ye Dış Ticaret Penceresinden Bakış

Türkiye'nin 43. Dönem hükümetlerinden Süleyman Demirel'in başbakan olduğu zamanlar azınlık ibareleri kurulmuştur. 1979 senesinde başbakanlık müsteşarı olan Turgut Özal ekonomi konusunda tam olarak yetkilendirilmiştir. Turgut Özal'a bu durumdan kurtulmak için yeni bir plan hazırlamış ve 24 Ocak 1980 senesinde açıklamıştır. Bu tarihte ekonomi alanında atılan adımlar ve çeşitli yenilikler

Cumhuriyet tarihinin en önemli ekonomik adımı olarak tarihe geçmiştir (Çelik, 2011: 119-123).

Türkiye'de ekonomi alanında bir dönüm noktası olarak kabul edilen 24 Ocak kanunları, Türkiye'nin kapitalizmine büyük bir darbe vurmuştur. Bir önceki dönemde uygulanan istikrar programlarının bir yenisi olan Yeni Klasik yaklaşım noktasında, IMF gözetiminde hazırlanmış olan ve önceden Latin Amerika ülkelerinde uygulanmış olan Ortodoks istikrar programıyla benzerlik göstermektedir (Milesi ve Razin, 1996: 56).

2.9.3.3. 1990-2017 Yılları Arası Türkiye'de İthalat ve İhracat ile Cari Denge Durum

Ekonomik krizlerin meydana geldiği 2001 senesinde GSYİH'nin % 1,9'u kadar fazla veren cari işlemler dengesi, 2002 senesinden sonra ülkeye giren spekülatif sermaye girişleri ve iç talebe bağlı spekülatif büyüme negatif etki göstererek cari açık sorununu beraberinde getirmiştir. Cari açık kavramının yükselme eğilimi içinde olması ve ekonomide meydana getirdiği bu durum son zamanlarda kendisini negatif hissettirmiştir. Türkiye genelinde cari işlemler dengesi incelendiği zaman, 2001 senesinden bugüne dış ticaret hacmi giderek artmıştır. Bunun yanı sura cari işlemler dengesinde ciddi uyumsuzluklar gözlemlenmişti (Zaidi ve Sezgin,2012: 20-25).

Tablo 6:Türkiye'nin Dış Ticaret Durumu 1929-2018

						Bin ABD $ / Value: Thousand US $)	
	İhracat Exports		İthalat Imports		Dış ticaret dengesi Balance of foreign trade	Dış ticaret hacmi Volume of foreign trade	İhracatın ithalatı karşılama oranı Proportion of imports covered by exports
Yıllar Years	Değer Value	Değişim Change (%)	Değer Value	Değişim Change (%)	Değer Value	Değer Value	(%)
1929	74.827	-15,2	123.558	8,7	-48.731	198.395	60,6
1932	47.972	-20,3	40.718	-32,1	7.254	88.690	117.8
1933	58.065	21	45.091	10,7	12.974	103.156	128,8
1945	168.264	-5,4	96.969	-23,2	71.295	265.233	173,5
1946	214.580	27,5	118.889	22,6	95.691	333.469	180,5
1949	247.825	25,9	290.220	5,5	-42.395	538.045	85,4
2004	63.167.153	33,7	97.539.766	40,7	-34.372.613	160.706.919	64,8
2018	167.920.613	7	223.047.094	-5	-55.126.418	390.967.708	75,3

Kaynak: TUİK; (www.tuik.gov.tr)

Tablo 6 incelendiğinde, 1929 ve 1945 yılları arasında dış ticaret açısından olumlu bir resim mevcuttur. Bahsi geçen zaman aralığında Türkiye'nin mevcut siyasi, sosyal ve ekonomik durumu da göz önüne alındığında dışa bağımlılığın kontrol altına alınması adına yapılan çalışmalar sonuç verdiği görülmektedir. 2. Dünya Savaşı sonrası 1946 yılından başlayarak 2018'e kadar, küresel olarak gelişen teknolojinin yanı sıra enerji bağımlılığının da söz konusu olmaya başladığı zaman aralığında, ihracat miktarı geçmiş dönemlere oranla artış gösterse de ithalat da artarak dış ticaret dengesini olumsuz etkilediği görülmektedir.

III. BÖLÜM
CARİ AÇIK SORUNUNA YAKLAŞIMLAR İLE İTHAL İKAMECİ POLİTİKA

3.1. Dönemler Arası Yaklaşım Modeli

Cari işlemler hesabına Dönemler Arası Yaklaşım, tüketim ve tasarrufa ilişkin Sürekli Gelir Hipotezi'ne dayanmaktadır. Sürekli Gelir Hipotezi'ne göre, dışa açık küçük bir ekonomide meydana gelen geçici arz ve talep şokları ulusal tarassutlar ve cari işlemler hesabında dalgalanmalara yol açarken; kalıcı şoklar car işlemler hesabım etkilememektedir. Dönemler Arası Yaklaşıma göre, cari işlemler hesabında görülen hareketler iki ana unsura ayrılabilir. Bunlardan ilki iktisadi bireylerin zaman tercih oran ile dünya reel faiz oranı arasındaki farklılıklardan kaynaklanan tüketim kayması (consumption-tilting) unsuru, ikincisi ise; ekonomide karşılaşılan geçici şoklar nedeniyle tüketim harcamalarındaki dalgalanmaları azaltan tüketim düzeltici (consumption smoothing) unsurdur (Callen ve Cashin, 1999: 99-181).

Cari işlemler açıklarının sürdürülebilirliğine yönelik çalışmalarda genellikle cari işlemler hesabının tüketimdeki dalgalanmaları gideren bir tampon görevi gördüğü belirtilmekle ve cari işlemler hesabının tüketim düzeltici unsuruna vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla burada da cari işlemler hesabının tüketim düzeltici unsuru üzerinde durulacaktır. Cari işlemler hesabına Dönemler Arası Yaklaşım, matematiksel olarak aşağıdaki denklemler aracılığıyla açıklanabilir (Edwars, 2001: 75-82).

3.2. Madde Tüketimin Dönemler Arası İkamesi Yaklaşımı

Para ikamesi, risk ve getiri koşullarına bağlı olarak ulusal paranın değer saklama, hesap birimi olma ve hatta işlem aracı olma şeklinde bilinen temel işlevlerini kaybetmesi ve bu işlevleri yabancı bir paranın yerine getirmesi olarak tanımlanabilir.

Para ikamesi, bir portföy farklılaştırma biçimi olarak halkın portföyünde hem yerli hem yabancı para tutması şeklinde kendini göstermektedir. Bu bakımdan para ikamesi kötüleşebilecek ekonomik şartlara karşı gelirlerin ve servetlerin değerini korunması amacı ile yapılır ve bireylerin fayda maksimizasyonuna göre hareket etmelerinden kaynaklanır (Daniel ve Fried, 1983: 612-624).

Para ikamesinde genellikle ekonomik olarak güçlü ülkelerin parası kullanılmakta ve bu paralar da genellikle Dolar veya Euro olmaktadır. Bu nedenle genellikle para ikamesi kavramı ile dolarizasyon kavramı literatürde eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Para ikamesi olgusu, doğrudan-dolaylı, resmî, gayri resmî veya yarı resmî şekilde ortaya çıkabilir. Doğrudan para ikamesi, ulusal paranın tüm işlevlerinin yabancı bir paraya yüklenmesi ile kendini göstermektedir. Dolaylı para ikamesi ise, sermaye piyasası aracılığı ile meydana gelir ve yükümlülük dolarizasyonu olarak da adlandırır. Dolaylı para ikamesinin nedeni, uluslararası faiz farklılıklarının arbitraj güdüsü yaratması, belirtilen arbitraj güdüsünün de yatırımcıların portföylerindeki yabancı varlıkların ağırlığını artırmasıdır. Finans piyasalarının küreselleşmesinin bir sonucu olan dolaylı para ikamesi, birçok gelişmekte olan ülkeler (GOÜ)'de yaşanan bir olgudur. Resmî para ikamesi (veya tam para ikamesi) ise, yabancı bir paranın kamu otoritesinin kararı ile piyasada tedavül görebilmesidir. Bu rejim genellikle para kurulu gibi bir para politikası stratejisi ile uygulanmaktadır (Reinhart, Rogoff ve Savastano, 2002).

Para ikamesi konusunda en etkili faktörün yüksek ve kronik enflasyon olduğu söylenebilir. Yüksek ve kronik enflasyon ulusal para cinsinden tüm varlıkların değerlerindeki aşırı dalgalanmayı artıran bir faktördür. Buna karşın yatırımcının alabileceği rasyonel davranış biçimi de varlıklarını güvenilir bir para birimi cinsinden oluşturmaktır. Belirtilen nedenle para ikamesinin nedenlerini yüksek enflasyonun nedenlerinde aramak daha doğru olacaktır. Yüksek enflasyon yaşayan ülkelerde, ulusal paranın yabancı paralara karşı değeri tam olarak belirlenmeyebilir. Böylesi bir durumda, ulusal para yabancı paralar karşısında eksik veya fazla değerlenebilir. İktisadî birimler, paranın eksik veya fazla değerlenmesinden

doğabilecek zararların önüne geçebilmek için portföylerindeki yabancı varlıkların ağırlığını artıracaklar, bu da para ikamesinin derecesini artıracaktır (Calvo ve Vegh, 1992: 40).

Para ikamesinin oluşmasında etkili olabilecek başka bir faktör de devalüasyon veya ulusal paranın değerinde aşırı bir düşüş yaşanacağına dair beklentilerdir. Yakın bir dönemde belirtilen durumlar bekleniyorsa; başka bir deyişle, yatırımlar için döviz kuru riskinin artacağı düşünülüyorsa iktisadî birimler portföylerini ulusal para aleyhine ve yabancı para lehine değiştireceklerdir. Böylece, iktisadî birimler hem döviz kurundaki değişimin yol açacağı varlık değer kaybından korunacaklar hem de spekülatif bir kâr elde edebileceklerdir (Sarı, 2007).

Para ikamesinin diğer bir nedeni de, faiz farklılıklarından yararlanmak için yapılan arbitrajdır. Bu durum, genellikle kısa vadeli veya dolaylı yabancı sermaye akımlarının serbest olduğu GOÜ' de etkisini gösterir ve esasen de yüksek enflasyonla bağlantılıdır. Yüksek enflasyon yaşayan ülkelerde enflasyona bağlı risk primi de yüksek olduğu için, döviz cinsinden mevduatlara uygulanan nominal faiz oranları; dolaysıyla, reel faiz oranları yüksek olacaktır. Böylesi bir durumda, dolaylı yabancı sermaye hareketlerinin ülkeye yönelmesi ile döviz tevdiat hesapları ve ardından para ikamesinin derecesi artacaktır. Literatürde finansal piyasaların uluslararası düzeyde bütünleşmesinin ve dışa karşı daha açık hale gelmesinin para ikamesinin derecesinin artmasında önemli bir faktör olduğu vurgulanmaktadır.

Belirtilen mekanizma özellikle GOÜ' de finansal serbestleşme politikalarının ardından ve bu ülkelerin iç dinamiklerinin etkileri ile birlikte para ikamesinin boyutunu artırmaktadır. GOÜ' de ulusal paranın ihtiyat ve spekülasyon saikı ile tutulma eğilimi daha düşük olurken, ekonomik gücü yüksek bir ülkenin parasını belirtilen saiklerle tutulma eğilimi yüksek olmaktadır (Calvo ve Vegh, 1992: 3).

Son olarak para ikamesi bilinçli bir ekonomi politikası ile oluşabilir. Literatürde tam para ikamesi uygulamalarının düşük ve istikrarlı faiz oranlarına yol açacağı ve bu surette büyüme hızının artacağı iddia edilmektedir. Ayrıca, para kurulu ile uygulanan resmî (veya tam) para ikamesi döviz kuru ve fiyat istikrarının korunmasında ve malî disiplinin sağlanmasında kredibilitenin daha fazla olmasına yol açacak ve böylesi bir politika sabit kur sistemine göre daha başarılı olabilecektir. Bunların yanı sıra, tam para ikamesinin uygulanması ile uluslararası mal ve hizmet ticaretinde işlem maliyetleri da azalabilir. Özellikle iç dengelerinde sorunlar yaşayan ve fiyat istikrarını sağlayamayan GOÜ' in bir kısmının istikrarı sağlamak adına resmî para ikamesini uygulaması belirtilen nedenlere bağlanabilir (Calvo ve Vegh, 1992: 41).

3.3. Esneklikler Yaklaşımı

Esneklikler yaklaşımı, genel olarak fiyat elastikiyetleri değerlendirmesinin dış ticaret bakımından incelenmesi olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşım yalnızca dış ticaretle ilgili değildir. Aynı zamanda ithalat ve ihracatta malların döviz ihtiyaç ve isteklerinin denge şartlarını içerdiğinden kısmi denge analizi olarak da tanımlanmaktadır. Fakat bu yaklaşımın kısmi denge yaklaşımı olarak ifade edilmesi durumu ticareti yapılan malların fiyatlarında meydana gelen değişimler olarak da ifade edilmektedir. Bu fiyat değişiklikleri sadece ithalat ve ihracat mallarını ilgilendirmektedir. Diğer malların fiyatları genel olarak sabit kalmaktadır. Bu sebeple bu yaklaşım türüne de nispi yaklaşım adı verildiği bilinmektedir. Esneklik yaklaşımında iki konu üzerinde çalışılmaktadır. Bunlar döviz ve mal piyasası olarak değerlendirilmektedir. Yani: herhangi bir ülkenin ithal mal isteği, o ülkenin milli parasıyla farklı fiyatlarda satın almak istediği mal miktarı olarak ifade edilmektedir ve ithal mal ihtiyacı, bu mal grubunun milli para türünden fiyatlarını düşüren bir etmen olarak rapor edilmektedir (İnsel ve Kayıkçı, 2012: 43-50).

3.4. Toplam Harcama Yaklaşımı

Toplam harcama yaklaşımının temeli toplam çıktı konusu ile yakından ilişkilidir. Belirli bir zaman içerisinde ekonomik alanda üretimi gerçekleştirilen toplam mal ve hizmet oranları toplam çıktı olarak ifade edilmektedir. Toplam gelir oranları devletin bir dönem içerisinde ekonomi konusunda tüm üretim etkenleri aracılığı ile elde edilmiş olan gelir olarak rapor edilmektedir. Ekonomide Toplam gelir oranı (Y) Y değişkenini hem toplam çıktı hem de toplam geliri ifade etmek için kullanıldığı bilinmektedir (Subaşat, 2010: 105).

Bu bakımdan aşağıdaki bilgileri vermekte fayda vardır.

- Rastgele bir zaman içinde toplanılan tüm veriler, toplam üretim ile toplam gelirle arasında bir denge durumu söz konusudur.
- Üretim ifade edilirken, nominal üretimden değil her zaman gerçek üretimden söz etmek doğru olacaktır. İşin tasarruf kısmı ise hanede bulunan kişilerin gelirlerini normalden az tükettikleri durumdur.

Toplumda tüketimin bir takım belirteçleri aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

1. Ailede çalışan kişilerin geliri

2. Ailede miras kalan gelirler

3. Para kaynaklı faiz geliri

4. Aile içindeki kişilerin ekonomik beklentileri

• Gelir durumu normalden fazla ise, akabinde daha fazla harcama olabilmektedir.

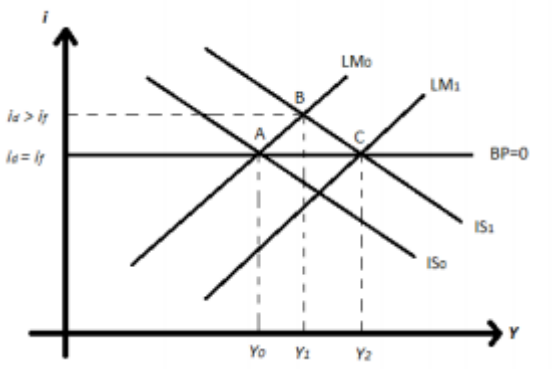
• Kazanç ve gayrimenkul geliri fazla olduğunda tasarruf oranının daha düşük olması beklenebilmektedir (Tunalı, 2008: 163-177).

3.5. Mundell – Fleming Modeli

Mundell Fleming modeli ile uluslararası sermaye hareketliliğinin tam olduğu bir ekonomide, para ve maliye politikalarının milli gelire olan etkisi, döviz kuru rejimleri de dikkate alınarak analiz edilmektedir.

Sabit döviz kuru rejiminde Merkez Bankası, piyasadan döviz alım ve piyasaya döviz satım işlemleri yoluyla, yerli paranın yabancı para karşısındaki değerini belirlemekte ve hedeflediği düzeyde tutmaktadır. Para ve Mal piyasasının dengede olduğu ekonomide genişletici maliye politikası uygulandığında, milli gelir ile birlikte faiz oranı da artacaktır ve bu durumda yurtiçi faiz oranı yurtdışı faiz oranının üstünde olacaktır. Yükselen faiz oranları sebebiyle ülkeye sermaye girişi gerçekleşecek olmasının sonucunda yerli para yabancı para karşısında değer kazanacaktır. Söz konusu gelişmeler incelendiğinde, sabit döviz kurunda genişletici maliye politikasının etkinliğinden söz etmek mümkündür.

Grafik 1. Sabit Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Maliye Politikası Uygulaması

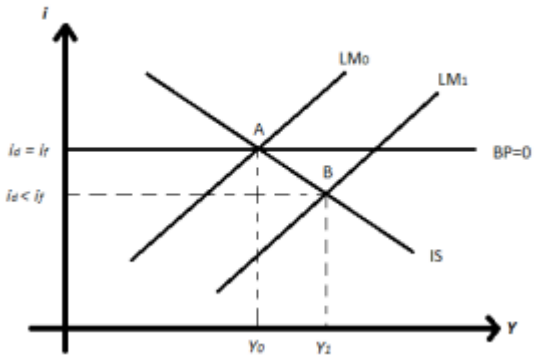

Kaynak: http://www.cihanyuksel.org/mly413

Sabit döviz kurunun hakim olduğu piyasaya genişletici para politikası ile bir müdahale olduğunda ise milli gelir artmasına rağmen faiz oranları düşecektir ve yurtiçi faiz oranları yurtdışı faiz oranlarının altında kalacaktır. Ülkeden sermaye çıkışı gerçekleşecek ve yabancı para değeri karşısında, ulusal paranın değeri

düşecektir. Bu durumda Merkez Bankası, piyasadan yerli para satın alıp döviz satarak yurtiçi ve yurtdışı faiz oranlarını dengelese de milli gelir daha fazla artmayacak ve aynı seviyede kalacaktır. Bu durumda sabit döviz kurunda uygulanan genişletici para politikası etkin değildir yorumu yapılabilir.

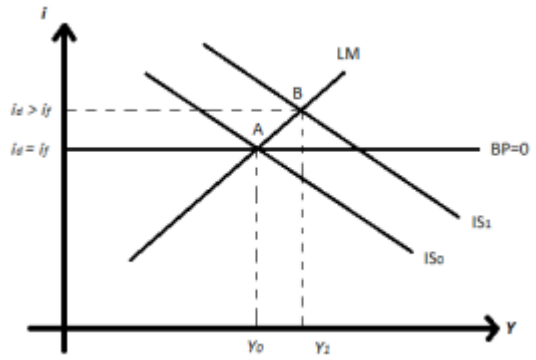
Grafik 2. Sabit Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Para Politikası Uygulaması

Kaynak: http://www.cihanyuksel.org/mly413

Esnek döviz kuru rejiminde döviz kuru, piyasadaki arz ve talebe göre şekillenmektedir. Para ve mal piyasanın dengede olduğu ekonomide genişletici maliye politikası uygulandığında, milli gelir ile birlikte faiz oranları da artacaktır ve yurtiçi faiz oranı yurtdışı faiz oranının üzerinde olacaktır. Yükselen faiz oranları neticesinde, ülkeye sermaye girişi gerçekleşecek, ödemeler dengesi fazla verecek, ulusal paranın değeri artacaktır. Ulusal paranın değeri artmasıyla birlikte ihracat azalacak, ithalat artacak ve bu durum ödemeler dengesi sağlanana kadar devam edecektir. Ödemeler dengesi sağlandığında ise milli gelirde bir artış görülmeyecek olmasından dolayı esnek döviz kurunda genişletici maliye politikası etkin değildir.

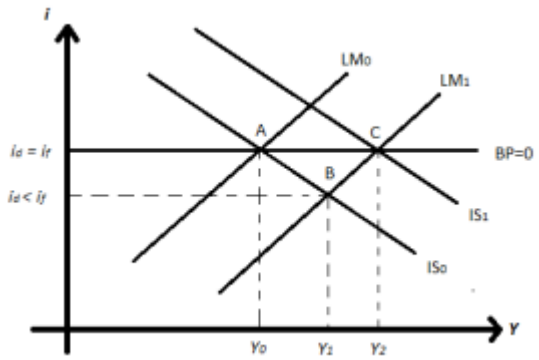
Grafik 3. Esnek Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Maliye Politikası Uygulaması

Kaynak: http://www.cihanyuksel.org/mly413

Esnek döviz kuru ile para ve mal piyasasının dengede olduğu ekonomiye genişletici para politikası uygulandığında ise milli gelir artarken faiz oranları azalacak bu durumda yurtiçi faiz oranı yurtdışı faiz oranının altında kalacaktır. Yurtiçinde faiz oranı düştüğünden sermaye yurtdışına kaçacak ve bu da ödemeler dengesinde açık oluşmasına sebebiyet verecektir. Bu durumun bir sonucu olarak da yerli para değer kaybedecek ve yabancı para değer kazanacaktır. Yerli paranın değer kaybetmesi ihracatı arttıracak ve ithalatı azaltacaktır. Ödemeler dengesi sağlanana kadar bu durum devam edecek ve denge sağlandığında milli gelirde bir artış görüleceğinden esnek döviz kurunda uygulanacak genişletici para politikası etkin olacaktır.

Grafik 4. Esnek Döviz Kuru Rejiminde Genişletici Para Politikası Uygulaması

Kaynak: http://www.cihanyuksel.org/mly413

Bu model kısaca dış bölgeye kapalı bir şekilde incelemesi yapılan IS-LM modelinin, dışa açık biçimde IS-LM-BP incelenmesi esasına dayanmaktadır. Mundell Fleming para ve maliye politikaları yanı sıra ödemeler dengesini de göz önüne alarak bu modeli meydana getirmiştir. Bütünlük olmayan sermaye hareketi konusu ile ilgili olarak sermaye BP eğrisi pozitif eğimli halde iken, tam sermaye hareketliliği konusunda BP eğrisi yatay eksene paraleldir (Akçay ve Özler, 1998: 39-53).

3.6. İthal İkamesi Nedir?

Ekonominin önceki dönemlerde ithal ettiği malların kısmen veya tamamen ülke İçinde üretilmesine "ithal ikamesi" denmektedir. Bu tanıma göre, ithal ikamesi, ekonomide ithalâtın arza oranının zaman içindeki değişimini gösteren dinamik bir kavramdır, ithal ikamesini ölçmek için kullanılan yöntem ne olursa olsun, belli bir dönemde yapılması gerekli İthalât ile gerçekleşen ithalat arasındaki pozitif fark dönemde yapılan ithal ikamesinin büyüklüğünü bize verecektir. Bu şekilde bulunan gerekli ithalât, fiili ithalâttan büyük olduğu ölçüde, yurtiçi üretimde önemli artışlar

sağlandığı, yani olması gereken ithalâttan daha azmin yapıldığı anlaşılacaktır (Akdiş, Peker ve Görmüş, 2006).

İthal ikamesinin bu şekilde ölçülmesi sağlıklı bir sonuç vermekten uzaktır. Çünkü gerekli ithalât sadece iç üretime bağlı olarak hesaplanmaktadır, hâlbuki o dönemde fiili ithalâtın azalmasında, iç üretim artışı yanında, yurtiçi talepte meydana gelen değişmeler veya ülkenin karşılaştığı dış ödeme güçlükleri ve bu nedenle uyguladığı kambiyo rejimi fiilî ithalatın değerini etkilemiş olabilir. Ayrıca ithal meylinin dönem boyunca sabit 'kalacağı varsayımı da başlı başına tartışmaya açıktır. ithal ikamesini bu değişkenlerin etkisini içerecek bir şekilde ölçmek için farklı yöntemler geliştirilmiştir. Her İki yöntemin kullandığı ithal ikamesi tanımlan değişmekle birlikte, fiili ithalât değişmeyeceği için, .gerekli ithalâtın hesaplanması için kullandıkları metotlarda farklılık gözükmektedir (Çak, 2015: 21-31).

3.7. İthal İkameci Politika Uygulama Yöntemleri

Gelişen ülkelerde, özellikle İthal ikamesine konu olan sanayi ürünlerine olan talep artış hızının, milli gelir artış hızından daha büyük olduğunu dikkate alacak olursak, birinci yönteme göre bulunan sonucun ikinciden daha büyük olması ile karşılaşacağız. Bu yöntemlerde kullanılan varsayımların geçerliliği bir yana, ekonominin bütünü için bu tür ölçümler anlamsız olduğu gibi, ekonomik yapının değiştirilmesi amacına dönük ithal ikame politikası karşısında da geçerli olmamaktadır. Çünkü böyle bir politika, ekonominin İthal ihtiyaçlarını daha da arttırabilir. Bu durumda, ithal ikamesini sağlıklı olarak ölçmek İçin, 'kaynak dağılımını dikkate alan yöntemlerin kullanılması gerekir. İthal ikame yatırımlarının, İmalat sanayi veya toplam yatırımlar. İçindeki payı bu amaçla birer ölçü olarak kullanılabilir. O halde, yukarıda açıklamaya çalıştığımız yöntemler, tek bir malda veya sektörde gerçekleştirilen ithal ikamesini ölçmek için kullanılabilirler. Gelişen ülkelerde devamlı olarak artan ithal ihtiyaçları, toplam ithalâtın hem mutlak ve hem de nispi olarak artmasına yol açmaktadır. İthal ikamesi sonucunda bir sektörde ithalât

azalsa dahi, başka bir sektörde artabilir ve toplam İthalât azalmayabilir ve hatta arttırılabilir (Akçağlayan, 2015: 5-6).

3.8. İthal İkameci Politika Uygulanarak Başarı Sağlanan Ülke Örnekleri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayıp, 70'li yılların ortasına kadar süren ve 'Kapitalizmin Altın Çağı' olarak adlandırılan dönemde gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki iktisat politikalarına yön veren İthal İkameci Birikim Modeli ülkemizde de 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrasından 24 Ocak Kararlarına kadar geçen süre içerisinde uygulanan iktisat politikalarında belirleyici unsur olmuştur. Sürecin sonunda ise belli başlı sebeplerden ötürü istenilen sonuçları vermemiş ve yerini farklı politikalara bırakmıştır. Gerek ülkemiz gerekse dünya üzerindeki birçok gelişmekte olan ülke için istenilen sonuçları veremeyen bu kalkınma modeli Neoliberalizmin yükselişi ile dünya genelinde iktisat politikalarındaki belirleyici rolünü kaybetmiştir. Bütün bunların yanında, özellikle 60'lı yılların başında Türkiye ile benzer ekonomik şartlar altındaki Güney Kore de temelde aynı amacı hedefleyip, dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik politikalar oldukça başarılı sonuçlar vererek Kore'nin yaklaşık 30 yıllık bir süre içerisinde dünyanın sayılı ekonomileri arasına girmesini sağlamıştır (Yurdakul ve Cevher, 2015: 92-100).

3.9. Türkiye'de Uygulanan İthal İkameci Birikim Modeli (1923-1980)

Osmanlı'nın son döneminde ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, dış ticaretin önemli ölçüde tarım ürünlerine bağlı ve zayıf olduğu görülmektedir. Kuruluş yılları ülke ekonomisinde, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın olumsuz ekonomik etkileri hissedilmektedir. Kuruluş yıllarında dış ticaretin önünde önemli sınırlamaları bulunmamaktadır. Bunun en önemli nedeni, Lozan Barış Antlaşması'nın gümrük tarifeleriyle ilgili maddesinin 1929'a kadar geçerli olmasıdır. Dolayısıyla 1923-1929 döneminde dış ticaret sürekli açık vermiştir. 1929'dan sonra

ise ithalatın önünde önemli sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamalar nedeniyle 1930-1939 döneminde dış ticaretimizin 1938 yılı hariç sürekli fazla vermiştir. Bu dönemden sonra Türkiye'nin dış ticaretinin ulusal politikalardan daha ziyade uluslararası politikalardan daha çok etkilenmiştir (Kar, 2015).

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik krizin aşılabilmesine yönelik 24 Ocak 1980 ekonomik kararları alınmıştır. 24 Ocak kararları ile ithal ikamesi uygulaması terk edilerek ihracata yönelik sanayileşme politikasına geçilmiştir. Bu kapsamında ihracatı özendirmek için önemli politikalar uygulanırken, ithalatın serbestleştirilmesine yönelip politikalara da yer verilmiştir. 1980'den itibaren uygulanan politikalarla ihracat önemli bir artış gerçekleştirilmiştir. Ancak ihracattaki artışa, ithalattaki artış da eşlik ettiği için dış ticaret açığı kapatılamamıştır. İhracattaki bu artışa, ithalattaki artışın eşlik etmesinin temel nedeni, önemli ihracat sektörlerinin, üretim aşamasında ithalata bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, kuşkusuz dış ticaret dengesini sürekli olumsuz etkilemektedir. Sonuç olarak, uygulanabilecek en iyi politika araçlarından bir tanesi, ihracat sektörünün hammadde ve arama gibi gereksinimleri ulusal pazarda karşılayabilecekleri endüstriler yaratılması olarak karşımıza çıkmaktadır (Göçer, 2013: 213-242).

İthal ikamesi, iki aşamadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, ileri teknoloji gerektirmeyen, giyim, ayakkabı, ev eşyası ve bunların kumaş, deri, ağaç gibi girdilerini ithal etmek yerine ülke içinde üretmek şeklindedir. İkincisi ise çelik, Petro-kimya gibi sermaye yoğun ara malların yanında yatırım mallarının ve teknolojik ürünlerin iç ekonomide üretilmesini kapsamaktadır. Türkiye'de uygulanmış olan ithal ikameci politika incelendiğinde, ithal ikamesinin ilk safhasında başarıya ulaşıldığı ancak ikinci safhasında sonuç alınamadığı gözlemlenmektedir. Yeni projelerin gerekli ölçeğe ulaşabilmesi için ihtiyaç duyduğu piyasa genişlemesine ulaşılamadığı, yanlış sektör tercihleri sonucunda ortaya çıkan düşük kapasiteli ve yüksek maliyetli mallar üreten firmaların dış dünya ile rekabet edilemediği sonucuna ulaşılabilmektedir (Sabır, 2017: 52).

IV. BÖLÜM

CARİ AÇIK SORUNUNA İTHAL İKAMESİ ODAKLI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

4.1. Cari Açık Finansmanı Nasıl Sağlanır?

Cari açık finansmanının sağlanması için farklı yöntemlerin uygulandığı literatür taramalarında gözlemlenmektedir. Bunları sırasıyla madde madde ifade edersek eğer;

- Yatırımdan gelen net girişler hesaplanır,
- Portföy yatırımları gözden geçirilir,
- Yurtiçi ve yurt dışı yatırım fonları incelenir,
- Ülkenin genel dış ticaret skalası çıkarılır,
- Yurt dışından alınan borçların ödenme vadesi ve ödenme sırasında oluşan sorunlar ya da kolaylıklar göz önünde bulundurulur. (Yalçınkaya, 2014: 201-224).

4.2. İthal İkameci Sanayileşme

İthal ikameci sanayileşme ile hedeflenen genel olarak ülkenin turizm, eğitim, tekstil, sanayi ve ticaret gereksinimlerini devlete bağlı özel sektörlerle giderilmesidir. Bu bakımdan devlet bu eksikliklerin giderilmesi için gerekli alt yapı çalışmalarını yapmaktadır. İthal ikameci sanayileşme politikasının izlenmesi ile ülke genelinde cari açık sorununu çözümlemeye yönelik adımlar başlatılmıştır (Altunöz, 2014: 116-117).

Literatür taramaları incelendiğinde iç piyasanın sabit tutulabilmesi hedefiyle ülkemizde üretimi yapılan malların ithalatı noktasında kısıtlamalar getirildiği sonuçlarına ulaşılabilmektedir. Sonuçta, ithal ikameci sanayileşme döneminde izlenilen politikalar bazı durumlarda pozitif neticeler verse de daha sonraki aşamalarda başarısız olmuşlardır. İthal ikameci sanayileşme politikasının önemli neticelerinden birisi beyaz eşya sanayisinin olumlu yönde iyileşmesi şeklinde ifade edilebilir. Benzer şekilde bu olumlu sonuçlar otomotiv sektörüne de yansımıştır (Altunöz, 2014: 114-115).

4.3. Cari Açık Sorununa İthal İkameci Yaklaşım Çerçevesinde Alınması Gereken Önlemler

Cari işlemler sorunu Türkiye ekonomisine son zamanlarda fazla oranda zarar vermektedir. Ekonomi bilimcileri bu konuyu aşmak için bir takım çalışmalar yürütmektedirler. 2008 finansal ekonomik krizden çıkış sürecinde uygulanan para ve mali politikalar sonucunda 2010 senesinde %9,2, 2011'de ise %8,8 oranında büyüme gösteren Türkiye ekonomisi, aynı zamanda GSYİH'nın %10'una yaklaşan cari işlemler açığı sorunu ile ilgilenmek zorunda kalmıştır. Genel olarak son küresel krizden sonra yaşanmış olan yüksek cari açıklar ekonomik büyümeden gözetmeksizin azaltılma yoluna gidilmiştir. Aynı zamanda 2011 yılında ekonomi %8,8 seviyesinde büyüme göstermiş, cari açık ise 74,4 milyar dolar rekor oranına çıkmıştır. 2012 yılında ise büyüme %2,2 seviyesine düşmüş, cari açık ise 47,9 milyar dolar seviyesine azalım göstermiştir. Bu durum 2013 yılında da süreklilik arz etmiş, 2014 senesinden sonra büyüme üzerindeki cari açık baskısı yok olmuştur (Tahsin, 2015).

Cari açık 2013 senesinden sonra düştüğü yapılan literatür taramalarında gözlemlenmiştir, ekonomi ise 2014 sonra büyüyüp gelişmeye devam etmiştir. 2015 yılında da cari açık 32,3 milyar dolar ile son altı yılın en az düzeylerini yaşamış, 2016 yılında ise 32,6 milyar dolar şeklinde rapor edilmiştir. Büyüme ise 2015 senesinde %4, 2016 yılında ise %3,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler cari açık

ile büyüme arasındaki ilişkinin normale döndüğünü göstermesi açısından pozitif bir gelişme olsa da cari açığın GSYİH'ya oranı hâlihazırda eşik değerlerde durmaya devam etmiştir ve 2015 yılında %4,5; 2016 yılında ise %4,3 oranında gerçekleşmiştir. Bu durum, Türkiye'de cari işlemler açığı genel olarak ülkemizde bir sorun teşkil ettiği bilinen bir gerçektir. İç ve dış dinamiklerin sebep olduğu problemin çözümü noktasında ise ilk olarak ülkenin sanayisi ve üretim durumu olmakla birlikte, dış ticaret politikaları, yatırım ve borçlanma imkanları, enerji politikaları, teknolojik gelişmeler ve ekonomik istikrar gibi yapısal tekniklerin takip altında tutulması gerekli olacaktır (Uygur, 2012):

- Ülkemizdeki genel olarak orta ve ileri seviyedeki teknoloji ürünlerinin ihracat kapsamındaki oranının arttırılması politikaları devam ettirilecek ve bu ürünlerin üretimi ve ihracatının yükseltilmesi sağlanacaktır
- Ekonominin gelişmesi noktasında ülkemizde yer alan siyasi durumda önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir. Ülke içindeki huzur oranı ne oranda yüksek ise o oranda yabancı yatırımcı turizm sektöründe ülkemize yatırım yapmaktadır.
- İhracat destek konusunda, genel olarak dış isteklere uygun olan ve gelişmeye açık olan ürünlerin ön plana çıkması önem taşımaktadır.
- İhtiyaca yönelik üretim haricinde tamamen ihracat oranını yükseltmeye yönelik çalışmalar yapılacaktır.
- Genel bağlamda ülkemizdeki demir çelik, sanayi, otomotiv, tekstil, turizm ve eğitim yatırımları devam edecek. Bu yatırımların arttırılmasına yönelik ekonomik alanda yeni gelişmeler yapılacaktır (Şahin vd, 2014: 5-9).

SONUÇ

Çalışmamızda genel olarak konu kapsamı ile ilgili literatür taraması yapılmış bu tarama sonucunda elde edilen veriler tez içeriğine yansıtılmıştır. Çalışmamızda ülkemizdeki cari açık sorunlarına, güncel ve literatürde yer alan kaynaklar ışığında değinilmiştir. Çalışmamızda cari açık sorunu geniş bir şekilde açıklanmış, car açık sorununa çözümler aranmıştır. Aynı zamanda birçok kaynakta yer alan ödemeler dengesi bilançosu konusunda, ithalat ihracat konularına yer verilmiştir. Genel olarak veriler analiz edildiğinde Amerika gibi dış ülkelerinde cari açık problemleri ile mücadele ettiği gözlenmektedir. Ülkemizde de bu sorunu aşmak için birçok çalışma gerçekleşmektedir. Türkiye' de cari açık sorunu çok önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmamızın sonuçlarında elde ettiğimiz nitel veriler ışığında, Türkiye' de cari açık problemi birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun kaynakları ve genel olarak ülkemizde bu soruna neden olan etmenler sırası ile açıklanmıştır. Cari açık sorununa neden olan dış ticaret etmeni yani ithalat ve ihracat alanındaki dengesizlik durumunun ortadan kaldırılması cari açık sorunu bir nebzede olsa ortadan kaldıracaktır. Dikkat edildiğinde, ülkemiz cumhuriyet döneminden bu zamana çok fazla ekonomik sorunlarla mücadele etmiş çeşitli politikalar izlemiştir.

Cari açık genel olarak sadece Türkiye genelinde yer alan bir sorun olarak değerlendirilmesi yanlış olacaktır. Cari açık sorunu diğer ülkelerde de yaşanan bir sorundur. Bu sorunun aşılabilmesi için dış ülkelerinde farklı politikalar izlediği literatür taramaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Çalışmamızda Türkiye dışında Amerika, İngiltere, Fransa ve Kanada ülkelerinde yaşanan cari açık sorununa değinilmiştir. Tüm bu bilgilere paralel olarak cari açık konusunu yakından ilgilendiren ithal ikamesi ve Türkiye' de ithal ikamesi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Sonuç olarak çalışmamız sonucunda yaptığımız araştırmalara dayalı olarak cari açık sorununa çözüm getirmek için aşağıdaki öneriler sunulmaktadır;

- Sürdürülebilirliğin azami oranda arttırılabilmesi için enerji konusunda dışa bağımlılıktan kurtulmak gerekir.
- İhracat oranı arttırılıp, ülke içinde tarımsal ve sanayi anlamında üretimin arttırılması gerekmektedir.
- Dış ticaret açığı azaltılmalı, bu anlamda sermaye malları, ara malların ve yatırım mallarının üretiminde teşvikler arttırılmalıdır.
- Tarımsal arazilerde üretim yapmaları için insanlar cesaretlendirilmelidir.
- Ülkedeki yabancı yatırımcıların kar oranlarını kendi ülkelerine aktarmak yerine, tekrar yurt içinde yatırıma dönüştürmeleri için teşvik edilmesi sağlanmalıdır.
- Ülkemizde iyi iktisatçılar yetiştirilmeli ve bu konuda ülke ekonomisinin düzeltilmesi için yaratıcı fikirler sunmaları için yeni nesil teşvik edilmelidir.
- Akademik alanda cari açık sorunu ile ilgili bilimsel çalışmalar arttırılmalı ve yeni çalışmalara kaynaklık etmesi sağlanmalıdır.
- İthal ikamesi modelleri incelenerek cari açığa ithal ikamesi modeli ile çözümler bulunması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Ş. ve Akçağlayan, A.(2014). Türkiye'de Cari İşlemler Açığının Sürdürülebilirliği, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 14,Sayı: 1: 83-97

Akçağlayan, A.(2015). Türkiye'de Cari Açık, Büyüme, Kur Ve Sermaye Hareketleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi, *EY International Congress on Economics II (EYC2015)* Ankara, Turkeyno: 218: 5-6, Ekonomik Yaklasim Association.

Akçay, C. ve Ş. Özler(1998), "CurrentAccountPosition of the Turkish Economy: Is There any Cause for Concern?", *Bogazici Journal Review of Social, Economic and Administrative Studies*, 12(1): 39-53.

Akçay, B. (2012).Yunanistan Ekonomisinde Devlet Borç Krizi-Cari Açık İlişkisi, *Maliye Dergisi* Temmuz-Aralık Sayı: 163: 15-35

Akdis, M. (2006). Cari Açık Kriz Habercisi mi?, http: //makdis.pau.edu.tr/ currentdeficit.htm

Akdiş, M., Peker, O. Ve Görmüş, Ş.(2006). "Is The Turkish Current Account Deficit Sustainable? An Econometric Analysis", http://makdis.pamukkale.edu.tr/Mak22.htm, (Erişim: 08.04.2012).

Altunöz, U.(2014). Cari Açık Sorununun Temel Nedenleri ve Sürdürülebilirliği, *Türkiye İGÜSBD* Cilt: 1 Ekim 2014 Sayı: 2: 114-117

Apergis, N.,Katrakilis, K. P. ve Tabakis, N. M.(2000). *Current Account Deficit Sustainability: The Case of Greece*, Applied EconomicsLetters: 599-603.

Aydoğuş, İ. ve Öztürkler, H.(2006). *Türkiye'de Cari İşlemler Açığı Sorununun Analizi*, Ankara: Gazi Kitabevi: 36-45.

Aydoğuş, İ, Çolak, O. Ve Lenger, A.(2012).Türkiye'nin Büyüme Stratejisi: Yapısal Analiz ve Politikalar, *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu*,Yayın No:235: 23

Bayraktutan, Y. ve Demirtaş, I.(2011). Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analiz, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı: 22: 1-28.

Begg,D.,Fischer,S. Ve Dornbush,R. (2010). İktisat (Çev.Editörü.VildanSerin), *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*,İstanbul: 46-72.

Bernstein, M. A. ve Griffin J.(2005). "Regional Differences in the Price-Elasticity of Demand for Energy", *National Renewable Energy Laboratory Report, Rand Corporation*: 14-17.

CALLEN, T. ve CASHIN, P.(1999). "Assessing External Sustainability In India" *IMF*: 99/181, internet Adresi: www.imf.org. Erişim Tarihi: 20.05.2008.

Calvo, G ve Vegh,C. (1992). "CurrencySubstition in Developing Countries: An Introduction*",* *IMF:* 92-41, İnternet Adresi: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm? abstract_id=884762Erişim Tarihi: 04.05.2010.

Capital (2006). Cari Açık ve Büyüme. 1 Ekim 2006.

https://www.capital.com.tr/ekonomi/makro-ekonomi/cari-acik-ve-buyume

Charemza, W.W. ve Deadman D.F.(1993). New Directions in Econometric Practice: General to Specific Modelling Cointegration and Vector Auto regression, Aldershot, Hanst: *Edward Elgar Publishing Limited*:17-20.

Chen, S.W.(2011). "CurrentAccountDeficits and Sustainability: Evidence From the OECD Countries", *Economic Modelling*: 28-100, 1455-1464.

Corsetti, G.,Pesenti P. ve Roubini N. (1998). "*PaperTigers? A model of the AsianCrisis", European Economic Review*, Yayın No:43/(7): 1211-1236.

Çak, M.(2013). *Türkiye'de Cari Açık*, İstanbul, Beşir Kitabevi: 20-23.

Çak, M.(2015). Current Account Deficits And It Causes İn Turkey, *Eurasian Academy Of Sciences Social Sciences Journal*, Volume:1:21-31.

Çelik, T. (2011). "Long Run Relationship between Export and Import: Evidence from Turkey for the period of 1990-2010", *International Conference On Applied Economics (*ICOAE*)*: 119-123.

Dağ,H. (2014). *Cari İşlemler Dengesi*, http://www.huseyinagir.com/wp-content/uploads/2014/10/CAR%C4%B0-%C4%B0%C5%9ELEMLER-ENGES%C4B0.pdf,E.T.11.10.2015

Daniel B. C. ve FRIED H. O.(1983). "CurrencySubstitution, Postal Strikes, and Canadian Money Demand", *The Canadian Journal of Economics*, Yayın No: 16/(4): 612–624.

Dornbusch, R. ve Fischer F.(1990). *Macroeconomics*, McGraw-Hill, International Editions: 30-36.

Edson, H.(2003). "Do Indicators of Financial Crisis Work? An Evaluation of an Early Warning System", *International Journal of Finance and Economics*, Yayın No: 8/(1):11-53.

Edwards, S.(2001). Does the CurrentAccountMatter? *NBER*: 75-82. Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=268884

Eğilmez,M. (2013). *Cari Açığın Oluşumu ve Finansmanı*, http:// www.mahfiegilmez.com/2013/01/cari-acgn-olusumu-vefinansman.html,E.T.02.04.2016

Eğilmez,M. (2014). *Ödemeler Dengesini Okumak*, http://www.mahfiegilmez.com/2014/01/odemeler-dengesini-okumak.html

Erdoğan, S. ve Bozkurt H.(2009). "Türkiye'de Cari Açığın Belirleyicileri: MGARCH Modelleri İle Bir İnceleme", *Maliye Finans Yazıları,* Yayın No:23/(84): 135-172.

EŞİYOK, B.A.(2012).Türkiye Ekonomisinde Cari Açık Sorunu ve Çözüm Önerileri, *İktisat ve Toplum*, Sayı.16: 58-66

Göçer, İ.(2013). Türkiye'de Cari Açığın Nedenleri, Finansman Kalitesi ve Sürdürülebilirliği: Ekonometrik Bir Analiz, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* Yayın No: 8/(1): 213-242

Işık, N. ve Tünen, T. (2012). Türev Ürünlerin 2008 Küresel Finansal Krizindeki Rolü, *Avrasya Etütleri Dergisi,* Yayın No: 39, 2011-1, TİKA, ss. 7-48

İnsel,A. Ve Kayıkçı, F.(2012).*Evaluation of Sustainability of Current Account Deficits in Turkey,Modern Economy*: 43-50.

Kar, M. (2015). Türkiye'nin Kronik Tasarruf Yetersizliği.http://www,aljazeera,com,tr/gorus/turkiyenin-kronik-tasarrufyetersizligi, (Erişim Tarihi: 08.07.2015).

Kara, A. H. ve Sarıkaya, Ç. (2013). Türkiye'de Konjonktürel Etkilerden Arındırılmış Cari İşlemler Dengesi, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İktisat İşletme ve Finans,*Yayın No: 28/(332): 9-32.

Karahan, H. (2014). *Türkiye İhracatçılar Meclisi: Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu,*2014: 21-28.

Korkmaz, E.(2016). İğneden İpliğe Herşeyimiz Çin İşi, *Yeniçağ*. https://www.yenicaggazetesi.com.tr

Kutlay, M.(2015). The Turkish Economy at a Crossroads: Unpacking Currents Account Challange,*IAI*: 10.

Milesi F. G. M.ve Razin A.(1996). Current-AccountSustainability*Princeton Studies in International Finance*, Yayın No: 81: 67-73.

Onuncu Kalkınma Planı (2014).Türkiye'de Cari İşlemler Açığı Özel İhtisas Komisyonu Raporu 20023,*T.C.Kalkınma Bakanlığı*

Öz, S.(2011).Türkiye'nin Cari Açığı: Makro ve Mikro Açıdan Nedenleri ve Çözüm Önerileri, *Yased Uluslarararsı Yatırımcılar Derneği*

Özlale, Ü.(2012). Eğitim ve Sağlık Politikalarinkn Tasarruf Üzerindeki Etkileri. *Turkish Economic Association*Yayın No: 2012/112: 4

Öztürkler, H.(2012). Cari İşlemler Açığı,Nedenleri ve Çözüm Önerileri,*İktisat ve Toplum,* Yayın No: 16 Palme Yayıncılık: 28-34.

Özyıldız,H.(2015).Cariaçıkfinanseedildiğisürecesorundeğildir,http://www.hakanozyildiz. com/2015/07/cari-ack-finanse-edildigi-surece sorun.html,E.T.10.02.2016

Peker, O. ve Hakan, H.(2009). ''Türkiye'de Cari Açığının Nedenlerinin Ekonometrik Analizi'', *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* Yayın No:11/4: 3-23

Reinhart C. M., Rogoff, K. S. ve Savastano, M. A.(2002). "Addicted to Dollars", *NBER No:10015*, İnternet Adresi: http://www.nber.org/papers/w10015.pdf?new_window=1, Erişim Tarihi: 12.04.2010.

Sabır, H.(2017) *Az Gelişmişlik Ve Dış Ticaret*, İstanbul, Kriter Yayınevi:52

Sarı, İ.(2007). *Makroekonomik Değişkenlerin Dolarizasyon Sürecine Etkisi: Ampirik Bir Yaklaşım*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, İnternet Adresi: http://www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ ilkersari.pdf Erişim Tarihi: 12.04.2010.

Saygılı. Ş., Cihan,C., Yalçın, C. ve Hamsici, T.(2011).Türkiye İmalat Sanayinin İthalat Yapısı,*T.C Merkez Bankası*,No:10/02

Sezgin,Z.,Sevim,C.,Kalyoncu,F.(2015).Türkiye Ekonomisinde Cari Açık Sorunu: Tasarrufların Önemi ve Bireysel Emeklilik Sistemi,*Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,Cilt: 5,Sayı 2:227-240

Sürekçi, D.(2011). "Türkiye'de Üçüz Açıklar Olgusunun Analizi: Dinamik Bir Yaklaşım" *Yönetim ve Ekonomi*, No: 18(1) :51-69.

Sönmez, M.(2015).Sanayinin Sorunları ve Analizleri III,Sanayi İthalata Teslim,*TMMOB,Makina Mühendisleri Odası*, Sayı: 200: 2-3

Sönmezler, G.,Akduğan, U, Gündüz, İ.(2017). Türkiye'de Cari Açık Sorununun Reel Döviz Kuru ve İhracatın İthalata Bağımlılığı Açısından Değerlendirilmesi. *Maliye ve Finans Yazıları*, 107 DOI: 10.33203/mfy.357671

Subaşat,T.(2010). *Cari Açık Nedir? Doğurduğu Riskler Nelerdir? Küresel Kriz Çerçevesinde Türkiye'nin Cari Çık Sorunsalı*, Ankara, Elif Yayınevi:96-104

Şahin, E.B.(2011). Türkiye'nin Cari Açık Sorunu,*Ekonomi Bilimler Dergisi*, Sayı No:2011/2:50-54

Şahin, İ.E., Mucuk, M.(2014). The Effect of Current Account Deficit on Economic Growth:The Case of Turkey,*11th International Academic Conference*:5-9

Tahsin, E.(2015). Türkiye ekonomisinde büyüme beklentileri Sempozyumu. *İfesam-Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi*.

Tarhan,V.(2013). Cari Açık Problemi ve Dış Finansman Sorunu, https://t24.com.tr/yazarlar/vefa-tarhan/cari-acik-problemi-ve-dis-finansman-bulma-sorunu,8173

Tarhan,V.(2014).Türkiye ekonomisi; Kırılganların en kırılganı, http://t24.com.tr/yazarlar/ vefa-tarhan/turkiye-ekonomisi-kirilganlarin-en-kirilgani,ss71,E.T.24.12.2015

Telatar, E.(2011). Türkiye'de Cari Açık Belirleyicilere ve Cari Açık-Krediler İlişkisi, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 78, 2011:22

Togan,S. Ve Berument H.(2011). Cari İşlemler Dengesi, Sermaye Hareketleri ve Krediler,*BankacılarDergisi*,Sayı: 78. 2011:7-10

Tunalı, B.Ç.(2008).Türkiye'de Cari İşlemler Açığının Sürdürülebilirliği, *Sosyal Bilimler Dergisi*Sayı:2008/(1):17,163-177

TUİK,http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046

TUİK,https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler

TUİK,https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=0&param2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5801

TUİK, http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

Türkay,H.(2013).Türkiye'de Cari Açık, Bütçe Açığı ve Yatırım Tasarruf İlişkisi, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14: 5-8

Ulusoy, V. ve Özarı, Ç. (2016). *Cari Açık, Geleceği Şimdiden Tüketmek*,(1. baskı). İstanbul, Beta Yayınevi:67-70.

Umut, G.(2014). İktisadi Büyümenin Maliyeti:Cari İşlemler Açığı,*Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3:1-13.

Uras,G.(2011).Gerçekçi Kur Uygulanmadığı Takdirde Hiçbir Sonuç Alınamaz,ASOFORUM.-1
http://www.aso.org.tr/b2b/asobilgi/sayilar/forumtemmuzagustos2011(1).pdf

Uygur,E.(2012).Türkiye'de Cari Açık Tartışması, Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni. https://docplayer.biz.tr/249455-Turkiye-ekonomi-kurumu-tartisma-metni-2012-25-http-www-tek-org-tr-turkiye-de-cari-acik-tartismasi-ercan-uygur.html

Yalçınkaya, Ö. Temelli F.(2014). Ekonomik Büyüme İle Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 4:201-224.

YASED. (2011). "Türkiye'nin Cari Açığı: Makro ve Mikro Açıdan Nedenleri ve Çözüm Önerileri":34-38

http://www.yased.org.tr/webportal/English/insight_yased/Documents/YASED_Cari_Acik_Raporu_2012.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2019).

Yayar,R.D.Y.(2014),Türkiye'de Sürdürülebilir Cari Açık,*Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences,* Cilt: 7 Sayı: 1:50.

Yeldan, E.(2010). *Türkiye ekonomisinde Dış Açık Sorunu ve Yapısal Nedenleri* ''(Editörler: Turan Subaşat, Hakan Yetkiner), Ankara, Elif Kitabevi: 20-23.

Yentürk,N.(2003).*Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler,* İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 16-17

Yentürk.N.(2008). *Körlerin Yürüyüşü: Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler*: 17 http://www.obarsiv.com/pdf/NurhanYenturk_NB.pdf,E.T.14.11.2015

Yılmaz, A. Ve Karataş,T.(2009).Türkiye Ekonomisinde 2001 Sonrası Süreçte Cari İşlemler Açığı Üzerine Bir İnceleme,*Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*,Cilt 27,Sayı 2:69-96

Yılmaz, Ö. Ve Akıncı M.(2011).İktisadi Büyüme ile Cari İşlemler Bilançosu Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*Yayın No: 15/(2):363-377

Yurdakul, F.Cevher, E.(2015).Determinants of CurrentAccountDeficit in Turkey:The Conditional and Partial Granger Causality Approach, *Procedia Economics and Finance* No: 26: 92 – 100

Yükseler, Z.(2011).Türkiye'nin Karşılaştırmalı Cari İşlemler Dengesi Rekabet Gücü Performansı(1997-2010 Dönemi),*T.C. Merkez Bankası*

Zafir,C.Z. ve Sezgin, F.H.(2012). Analysis of the Effects of Foreign Direct Investment on the Financing of CurrentAccountDeficits in Turkey, *International Journal of Business and Social Science,* Cilt: 3 Yayın No: 10:20-25.